

Ana Kontor

Karl Karlep

EESTI KEELE TÖÖRAAMAT

4. KLASSILE

2. OSA

2017

Ana Kontor

Karl Karlep

EESTI KEELE TÖÖRAAMAT

4. KLASSILE

2. OSA

2017

Ana Kontor, Karl Karlep
Eesti keele tööraamat 4. klassile. 2. osa

Tööraamat sobib õpilastele, kes õpivad põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava lihtsustatud õppe tasemel, õpilastele, kellele on rakendatud individuaalne õppekava (IÕK), muukeelsetele õpilastele ning kasutamiseks põhikooli riikliku õppekava järgi õppijate õppe diferentseerimisel.

Retsenseerinud *Kaja Plado, Kadri Männiksaar*
Toimetanud *Airi Kapanen*
Tehniliselt toimetanud *Airi Kapanen*
Kujundanud ja küljendanud *OÜ Puffet Invest*
Viitamata fotod ja illustratsioonid *Shutterstock*
Kaanefoto *Shutterstock*
Kaane kujundanud *OÜ Puffet Invest*

Raamatu väljaandmist on toetanud Haridus- ja Teadusministeerium.
Kõik õigused kaitstud. Igasugune autoriõigusega kaitstud materjali ebaseaduslik
paljundamine ja levitamine toob kaasa seaduses ettenähtud vastutuse.
Autoriõigus: SA Innove, autorid 2017

ISBN 978-9949-575-40-4 (kogu teos)
ISBN 978-9949-575-49-7 (PDF: kogu teos)
ISBN 978-9949-575-41-1 (1.osa)
ISBN 978-9949-575-42-8 (PDF: 1.osa)
ISBN 978-9949-575-43-5 (2.osa)
ISBN 978-9949-575-44-2 (PDF: 2.osa)
ISBN 978-9949-575-45-9 (3.osa)
ISBN 978-9949-575-46-6 (PDF: 3.osa)
ISBN 978-9949-575-47-3 (4.osa)
ISBN 978-9949-575-48-0 (PDF: 4.osa)

Trükiettevalmistus
OÜ Puffet Invest
Mõisa 4
15322 Tallinn
www.puffet.ee

Trükitud
OÜ Puffet Invest
Mõisa 4
15322 Tallinn
www.puffet.ee

SISUKORD

Metoodilised juhised õpetajale 2. tööraamatu kasutamiseks	4
Täishäälik ja sulghäälik veaohtlike häälikutena	7
Sulghäälik kaksiktäishääliku järel	36
Sõnade poolitamine	50
Laused ja sõnad	67
Sõnajärg lauses	83
Kuidas lühendada pikka lauset?	95
Kuidas moodustada pikka lauset?	99
Ajaline järgnevus lausetes	103

Metoodilised juhised õpetajale

2. tööraamatu kasutamiseks

Tööraamatu 2. osas on rõhuasetus sulghäälikute õigekirja harjutamisel ja lausekoostise analüüsimisel (tähenduse mõistmine, lauseloome).

Sulghäälikute („rohelistes“ häälikud) õigekiri tekitab õpilastele probleeme, sest lihthäälikute puhul on vaja kasutada tähtede kolme varianti (nt *b*, *p*, *pp*), häälikuühendites kahte (*-bl-*, *-pl-*).

Eelnevad tähevaliku oskused võivad osutuda segavaks. Lastel on eelnevalt õpitule kujunenud stereotüüp, mis võib avalduda sulghäälikute õigekirjas (hääldan pikalt, kirjutatakse kahekordse tähega – *sikka*; hääldan lühidalt, kirjutatakse ühekordse tähega – *sika*). Mõnel lapsel kujuneb koguni arusaam, et tähed *g* ja *k* tähistavad eri häälikuid, mitte sama hääliku eri pikkusi.

Õpilaste tähelepanu on sulghäälikute käsitlemisel vaja pidevalt juhtida tähtede erisustele ja vigade tekkimise võimalikele põhjustele.

Oluline on kirjutades läbida kõik etapid ja nende „sammud“ (vt 1. tööraamatu metoodilisi juhiseid) ning võimalikult palju kasutada skemaatilisi abivahendeid (vt „Tarkvara mapp“) ja konkreetset suunamist.

Probleeme võib tekitada ka häälimine, sest lapsed tunnetavad pausi pärast sulghääliku hääldamist. Sel juhul on vaja harjutada häälimisel sulghäälikute „venitamist“.

Lauseõpetus on praktilist laadi. Esmaeesmärk on harjutada lause **tähenduse** võimalikult täpset **mõistmist** ja teabe konkreetset sõnastamist kuulajale või lugejale. Lause tähenduse analüüs ja loome peab toimuma „sammude“ kaupa õpetaja juhendamisel. Seejuures on nii õpetajal kui ka õpilastel vaja eristada keeleüksusi (sõnavormid, sõnaühendid, laused) ja nende tähenduse aluseks olevaid teabeüksusi (tajutavate asjade, situatsioonide, piltide kujutised või mälukujutlused nendest).

Keeleüksuse tähendus sõltub sellest, mida laps on tajudes märganud (nt mitut kase tunnust) ja mällu salvestanud. Mällu salvestatu annab aluse sellele, millest saab rääkida, mis kujutlused aktiveeruvad kuulates või lugedes.

Keeleüksuste tähenduse arendamiseks on tähtis suunata lapsi keskkonda tajuma (objektid, nende osad ja tunnused, paigutus ruumis jne) ning mälust teavet ammutama.

Lauseid käsitledes, st õpetades lause mõistmist ja lauseloomet, on otstarbekas lähtuda nimetatud protsesside etappidest.

Laste tähelepanu on seejuures vaja suunata vähemalt järgmistele tunnustele:

- tegevuse koht ja aeg, sh ajaline järgnevus;
- objektid ja nähtused, nende osad, tunnused, sarnasus ja erinevus;
- sõnade tähendus kontekstis, sh samaviitelised sõnad lauserühmas;
- sõnajärg lauses, selle sõltuvus eelmisest lausest ja teabe uudsusest (*Mari läks õue. Õue läks Mari.*)

Lause mõistmiseks on oluline, et laps tunneks lauses ära sõnad ja mõistaks nende võimalikku tähendust, looks seoseid põhisõna ja laiendite vahel ning mõistaks nende tähendust kontekstis (*tuli tupp, tuli oli ahjus*), mõistaks lause tähendust ning looks vastava kujutluse.

Lauserühma tajudes on vaja arvestada ka eelmis(t)e lause(te) tähendust (*Mari läks metsa. Seal nägi ta ...*), enne eelnevalt öeldut kasutada küsimustele lühidalt vastates (*Kus sa eile olid? Kodus.*).

Et suunata lauset mõistma, on otstarbekas esitada kirjeldatud „sammude“ alusel nii küsimusi kui ka korraldusi. Abistavate võtetena saab õpetaja kasutada

- 1) lisaseletusi või -oletusi,
- 2) muuta pikad laused lühemaks,
- 3) muuta sõnajärge ja/või asendada sõnu (nt *enne* ↔ *pärast*),
- 4) moodustada sõnaühendeid (... *on kare* – *kare* ...).

Lauseid võib mõnikord ammutada tervikuna mälust. Sel juhul on need stereotüüpsed laused.

Enamasti läbib lauseloome järgmised „sammud“:

- 1) ütluse motiiv ja kavatsus või eesmärk;
- 2) eelnenust lähtuv mõtteplaan, mis on eelduseks tähendusega keeleüksuste valikul, lause konstrueerimisel, artikuleerimisel või kirjutamisel.

Kirjeldatud „sammude“ sooritamist saab suunata küsimustega, nagu:

- Millest ja/või mida sa kavatsed rääkida? Mida sa sellest tead/nägid? Mida sa sellest lugesid ja/või kuulsid?
- Mis sõnad sa valid? Mis sõnad veel sobivad?
- Mis lause sa koostad? Kuidas saab teisiti öelda?

Teksti paremaks mõistmiseks ja selle jutustamiseks on sobiv harjutada pikki lauseid jaotama lühemaks.

Mälus on vaja säilitada alglause ja/või algteksti (öeldu või kirjutatu) kogu teave. Last abistavad küsimused, mis on esitatud teabeüksuseti. Tulemust on vaja võrrelda tajutud lausega.

Lauseloome üks oskusi on lühikeste fraaside ühendamise ja sobitamise. Võrrelda saab sobivaid ja sobimatuid (lapse või õpetaja teadlikult valesti moodustatud) lauseid.

Õpetajal on last vaja suunata

- 1) ära jätma korduvaid sõnu,
- 2) moodustama sobivaid muutevorme ja
- 3) kombineerima sõnajärge.

Lauseõpetuse kohta on esitatud teoreetilisi seisukohti, mille sõnastus ja informatiivsus võib olla 4. klassi õpilasel raske mõista. Need on kokkuvõtteks õpilastele ja suunavate selgituste andmise eelduseks õpetajatele, et nad mõistaksid metoodilist lähenemise aluseid ja toetaksid teemakäsitletuse individualiseerimist klassis. Need kohad on märgistatud fraasiga *Suuliseks selgitamiseks õpilastele*.

Edu tööraamatu mõtestatud kasutamisel ja väikeste „sammude“ kaupa õpetamisel!

Ana Kontor, Karl Karlep

TÄISHÄÄLIK JA SULGHÄÄLIK VEAOHTLIKE HÄÄLIKUTENA

1. Nimeta sulghäälikud. Kirjuta nõrgad tähed.

Kirjuta ühekordsed ning kahekordsed tugevad tähed.

g,,;, *h*,;,, *tt*.

2. A. Loe sõnad tulpade ja ridade kaupa.

lūgesid

rukis

rōkkas

ladusid

letid

vōttis

tabasid

kapil

hūppas

rukis

B. Loe laused. Leia igasse lausesse tulpadest sobiv sõna.

1. Mänguplats laste naerust.
2. Taat ja Peep puid riita.
3. kasvab põllul.
4. Poisid palliga märki.
5. Poes olid kaupa täis.

C. Moodusta tulpades ülejäänud sõnadega suuliselt lauseid.

3. Loe veel kord sõnad 2. harjutuse tulpades. Tee kokkuvõte.
Selleks jooni õiged sõnad.

- 1. tulba sõnad:

Lühikese **täishääliku järel** kirjutan **lühikese „roheline“**

hääliku (sulghääliku)

ühekordse, kahekordse; nõrga, tugeva tähega.

Näiteks sõnad:

- 2. tulba sõnad:

Lühikese **täishääliku järel** kirjutan **pika sulghääliku**

hääliku *ühekordse, kahekordse; nõrga, tugeva tähega.*

Näiteks sõnad:

- 3. tulba sõnad:

Lühikese **täishääliku järel** kirjutan **ülipika sulghääliku**

ühekordse, kahekordse; nõrga, tugeva tähega.

Näiteks sõnad:

4. A. Loe sõnad tulpade ja ridade kaupa.

räägivad

saagisid

rääkisid

liidame

laadisid

jäätisid

luubiga

saabusid

saapad

B. Loe laused. Leia igasse lausesse tulpadest sobiv sõna.

1. Vanaema luges peenikest kirja
2. Me viiele kahe.
Vastuseks saame seitse.
3. Sooja ilmaga kipuvad laste
käes sulama.
4. Mehed kraanaga
kaubakaste laevadele.
5. Praegu lapsed ajavad juttu
ehk.....
Eile nad ajasid juttu ehk

5. Tee kokkuvõtte 4. harjutuse sõnade kirjutamisest.

Jooni õiged sõnad.

- 1.tulba sõnad

Pika **täishääliku järel** kirjutatakse **lühikese „roheline“** hääliku
ühekordse, kahekordse; nõrga, tugeva tähega.

Näiteks sõnad:

- 2. tulba sõnad

Ülipika **täishääliku järel** kirjutatakse **lühikese sulghääliku**
ühekordse, kahekordse; nõrga, tugeva tähega.

Näiteks sõnad:

- 3. tulba sõnad

Ülipika **täishääliku järel** kirjutatakse **ülipika sulghääliku**
ühekordse, kahekordse; nõrga, tugeva tähega.

Näiteks sõnad:

6. Loe sõnarühmad. Ringita õiged tähed.

ka $\begin{smallmatrix} b \\ \diagdown \diagup \\ p \end{smallmatrix}$ i uks, pani mütsi ka $\begin{smallmatrix} p \\ \diagdown \diagup \\ pp \end{smallmatrix}$ i, hobuse ka $\begin{smallmatrix} b \\ \diagdown \diagup \\ p \end{smallmatrix}$ i,
kaa $\begin{smallmatrix} b \\ \diagdown \diagup \\ p \end{smallmatrix}$ is mulda, ära kaa $\begin{smallmatrix} b \\ \diagdown \diagup \\ p \end{smallmatrix}$ i, uues ka $\begin{smallmatrix} p \\ \diagdown \diagup \\ pp \end{smallmatrix}$ is;
tõstab rasket la $\begin{smallmatrix} t \\ \diagdown \diagup \\ tt \end{smallmatrix}$ i, laa $\begin{smallmatrix} d \\ \diagdown \diagup \\ t \end{smallmatrix}$ is akut.

Pane tähele!

1. Sõnavormi tähendus sõltub sulghääliku pikkusest.

hobuse kabi, kapi uks, pani kappi

2. Sulghäälikute hääldamine ja tähtede valik sõltub sõnavormi tähendusest.

kõrge → *lagi* – **sobib**
kõrge → *laki* – **ei sobi**
kõrge → *lakki* – **ei sobi**

ostis purgi → *lakki* – **sobib**
ostis purgi → *laki* – **ei sobi**
ostis purgi → *lagi* – **ei sobi**

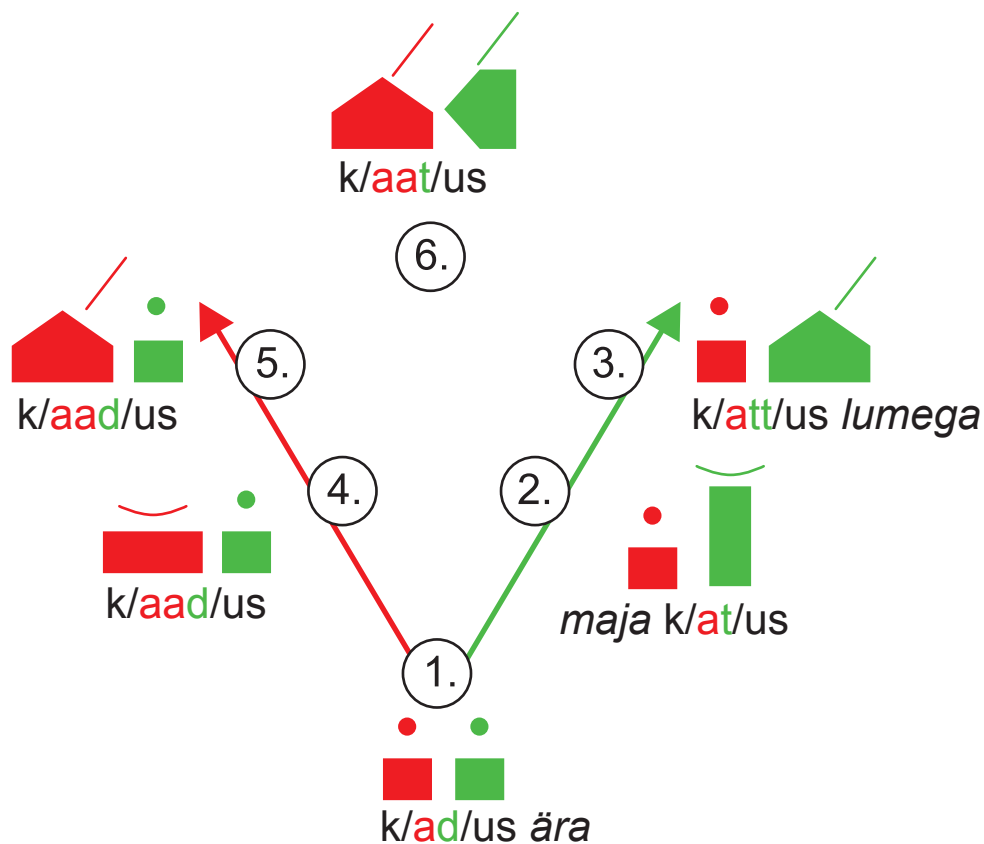
ostis laki purgi – **sobib**

3. Tähenduse mõistmisel on abiks teised sõnad sõnaühendis ja lauses.

Lage saab lakiga lakkida.

Et õigesti kirjutada, kasuta „tiiviku“ abi.

2. „TIIVIK“. „Roheliste“ häälikute „tiivikul“ on 6 skeemi.

Muuda „tiiviku“ abil sõnas *katus* veaohlike häälikute pikkust.

Pane tähele!

1. Sa hääldasid kuus sõna.

2. Kolmel sõnal on tähendus.

Nimeta need sõnad. Osuta „tiivikul“ õigele skeemile.

3. Kolmel sõnal ei ole tähendust.

Nimeta need sõnad. Osuta „tiivikul“ nende skeemidele.

7. A. Muuda sõnu *t/ik/er*, *p/ut/el*, *k/ep/iga* „tiiviku“ abil.

B. Nimeta tähendusega sõnavariandidid.

C. Vaata pilte, nimeta.

Muuda sõna „tiiviku“ abil. Vali sobiv skeem.

Kirjuta pildi juurde skeemi number.

D. Kirjuta sõnad.

1) *t/ik/er*

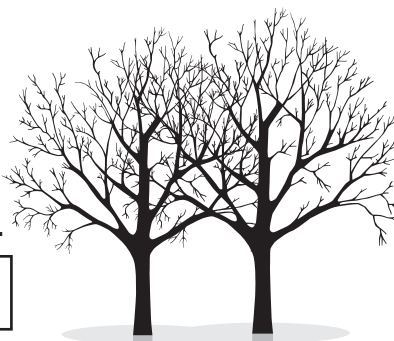
.....

.....

2) *p/ut/el*

Puud on raagus.

P/ut/el ei ole lehti.

.....

.....

.....

3) *k/ep/iga*

.....

.....

8. A. Muuda sõnu suuliselt „tiiviku“ järgi.

(Muuda aeglaselt ja kiiresti. Muuda häälega ja sosinal.)

B. Kirjuta tabelisse kõik saadud sõnavariandid.

skeem	tr/ü <i>k</i> /ib	s/ <i>e</i> p/ised	s/ <i>a</i> p/as	p/ <i>u</i> t/us
1.	tr <i>ü</i> gib			
2.	tr <i>ü</i> kib			
3.	tr <i>ü</i> kkib			
4.	tr <i>ü</i> ügib			
5.	tr <i>ü</i> ügib			
6.	tr <i>ü</i> ükib			

C. Jooni tähendusega sõnavariandid.

D. Sobita tabelist tähendusega sõnavariandid lausetesse.

1. Isa arvutil.
2. Peep järjekorras ette.
3. Käed on
4. Sepa ilusad tööd ehk
5. Seisab järjekorras ehk
6. Läikiv
7. On saapa sees ehk
8. Eile ta koolist.
9. Ta kuuma pliiti.

Pane tähele!

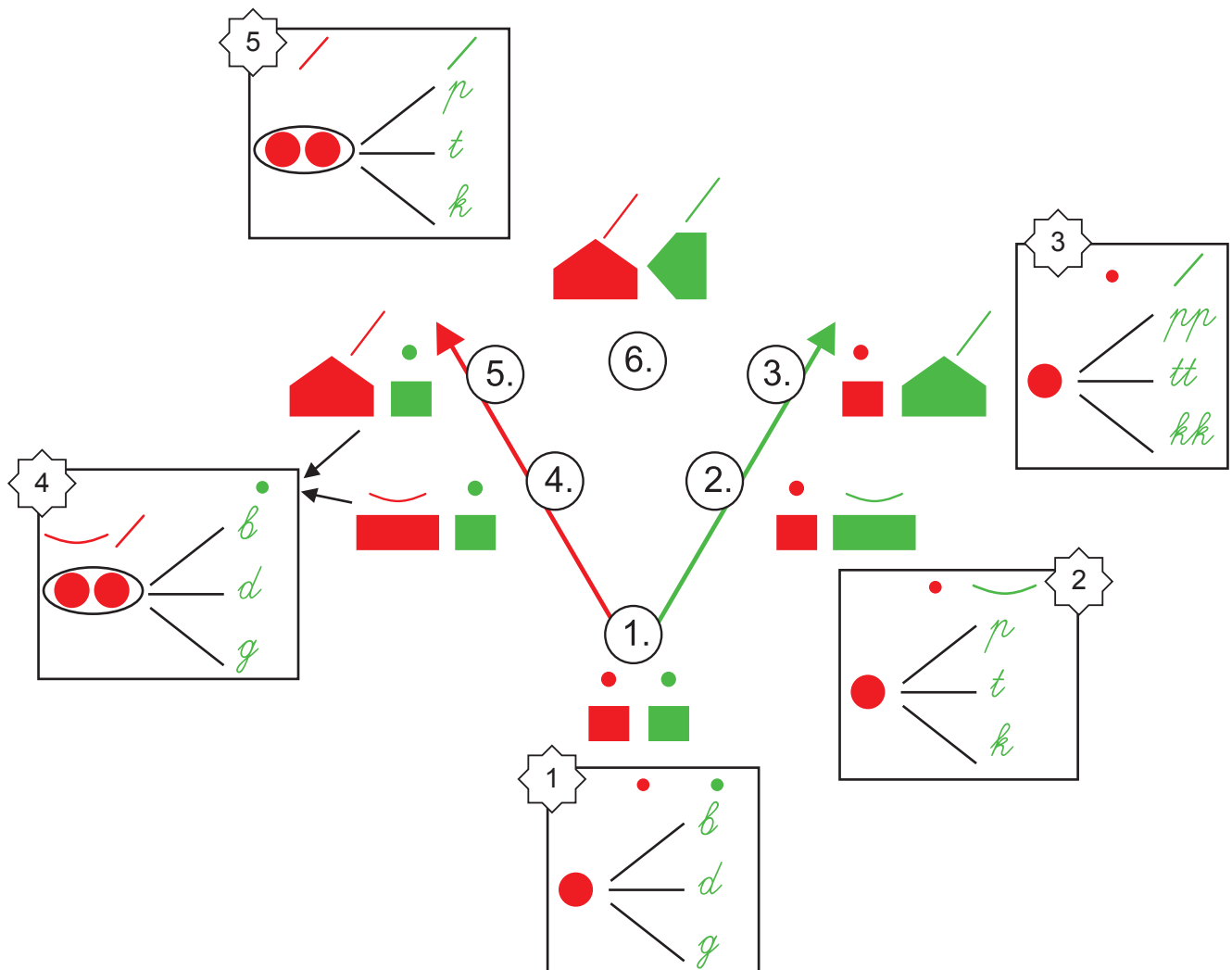
1. „Tiivikul“ on hääldamise skeeme 6.

Nende alusel saab sõnu hääldada kuut moodi.

2. Kirjutamise skeeme on 5.

Pika ja ülipika täishääliku kirjutame mõlemad ühte moodi – kahekordse tähega.

Saada mulle e-kiri!
Mulle meeldib e-kirju saada.

9. Vaata kirjutamise skeeme. Loe näidissõnad.

Lõpeta selgitused.

skeem – *si**l**bul, re**l**bane, sü**l**gis*

Sõna veaohtlikus kohas kirjutatakse täishäälikud ühekordse tähega.

Sulghääliku kirjutatakse nõrga tähega.

skeem – *se**l**ik, ka**l**tused, ti**l**kud*

Sõna veaohtlikus kohas kirjutatakse lühikese täishääliku

.....-kordse tähega.

Pika sulghääliku kirjutatakse ühe-kordse tähega.

skeem – *lip**l**pas, sä**l**tisid, pak**l**kisin*

Sõna veaohtlikus kohas kirjutatakse lühikese täishääliku

.....-kordse tähega.

Ülipika sulghääliku kirjutatakse tugeva tähega.

skeem – *ko**l**bas, öö**l**isid; sa**l**adan, la**l**adisid;
söö**l**gid, sa**l**agisid*

Sõna veaohtlikus kohas kirjutatakse pika ja ülipika täishääliku

.....-kordse tähega.

Lühikese sulghääliku kirjutatakse tähega.

skeem 5 – *koonad, jäätis, röökis*

Sõna veaohlikus kohas kirjutatakse ülipika täishääliku

.....-kordse tähega.

Ülipika sulghääliku kirjutatakse ülipika täishääliku järel ühekordse tugeva tähega.

10. A. Muuda sõna P/UT/US skeemide järgi.

Skeemi 4 järgi kirjutatud sõnades häälda täishäälik pikalt ja ülipikalt.

1	2	3	4	5
<i>pudus</i>	<i>putus</i>	<i>puttus</i>	<i>puudus</i> <i>puudus</i>	<i>puutus</i>
			<i>puudus</i> koolist	<i>puutus</i> pliiti

11. A. Loe sõnad.

B. Rühmita sõnad skeemide alla.

Toimi nii!

1. **Loe** lüngaga sõna. Loe sõnapaar.
2. **Nimeta** lüngaga sõnades veaohalikud häälikud.
3. **Muuda** veaohlike häälikute pikkust skeemide järgi.
4. **Vali** õige skeem.
5. **Loe veel kord** sõnaühend.
6. **Kirjuta** sõna skeemi alla.
7. **Kontrolli.** Kas kirjutasid sõna õigesti?

- 1) r/ep/is t/ük/ideks, 2) r/ap/utas t/ek/i, 3) s/öt/is t/it/at,
 4) s/ap/ub r/et/el, 5) s/at/is k/ot/uni, 6) h/ap/u t/ik/er,
 7) v/at/as pilte, 8) pehme p/at/i, 9) ei v/it/a aega.

Kontrolli: igas tulbas on 3 sõna.

Jooni 4. tulbas pika täishäälikuga sõna.

C. Jätka sõnade rühmitamist õpetaja etteütlemise järgi.

12. A. Nuputa sõnad. Kirjuta.

Mida teed enne kirjutamist?

Lõpeta korraldused.

1. Loen
2. Nimetan
3.
4. Valin
5. **Kirjutan skeemide numbrid sõnade ette.**

Pane tähele! 5. ja 6. sõnast saad kaks tähendusega sõnavormi.

Sõnad: 1) (...) j/ät/isega, 2) (...) tr/ip/ud, 3) (...) s/ük/isel,

4) (...) k/op/utab, 5) (...), (...) r/et/el, 6) (...), (...) k/ap/is

B. Kirjuta sõnad.

Mida teed kirjutamise ajal?

1. Muudan veel kord sõnas
2.
3. Kirjutan ühe- või kahekordsed täishäälikud.
Kirjutan nõrgad ja tugevad

.....
.....

C. Mida teed **pärast sõna kirjutamist?**

Selgita, kuidas kontrollisid.

D. Loe laused. Vali lünkadesse sobivad sõnad eelmisest osast.

1. Miku pluusil on sinised
2. Keegi uksele.
3. Ära sisene bussi ega trammi !
4. Kinno saame minna alles
5. sajab sageli vihma.
6. Mati riided on
7. Hobunekabjaga maad.
8. Kuuri seina ääres oli pikk

Neljanda klassi õpilased teevad sõnades
sulghäälikute kirjutamisel sageli vigu.

Mis vigu võib sõna kirjutamisel teha?

4. klassi õpilased Juss, Märt, Teet ja Tuuli kirjutasid lause

Majal on katus.

Iga laps kirjutas ühe sõna lauses teistest erinevalt.

13. A. Loe lauseid nii, nagu lapsed kirjutasid.

B. Mis vigu nad tegid? Mis on õige? Loe.

Juss kirjutas

Majal on kadus.

Juss kirjutas sõna *katus* 1. skeemi järgi.

(Selles lauses ei räägita millegi kadumisest.)

Märt kirjutas

Majal on kattus.

Märt kirjutas sõna *katus* 3. skeemi järgi.

(Selles lauses ei räägita millegi kattumisest.)

Teet kirjutas

Majal on kaadus.

Teet kirjutas sõna *katus* 4. skeemi järgi.

Tuuli kirjutas

Majal on kaatus.

Tuuli kirjutas sõna *katus* 5. skeemi järgi.

Teedu ja Tuuli kirjutatud sõnadel *kaadus* ja *kaatus* ei ole tähendust.

Loe kokkuvõtte.

Sõna katus kirjutamisel tegid lapsed veaohtrlikus kohas 4 viga (~~k~~adus, ~~k~~attus, ~~k~~aadus, ~~k~~aatus).

Õige on lausesse kirjutada katus
(2. skeem).

Majal on katus.

Mõne teise sõnavariandi kasutamine
katus asemel on selles lauses viga.

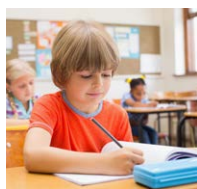

14. Klassis oli 10 õpilast. Õpetaja ütles lastele lauseid.

Neli last eksisid sõnade veaohtrlikes kohtades tähtede kirjutamisel.

Kalle

Toomas

Luisa

Kreete

Iga laps tegi lauses 3 viga.

Sina ole nüüd õpetaja.

- Mis viga tegi iga laps?
- Mis skeemi järgi õpilane kirjutas?
- Mis skeemi järgi on õige kirjutada?

A. Loe iga lapse lause nii, nagu on kirjutatud. Ütle õige lause.

Repane lipas lebiku suunas.

B. Jooni veaga sõnad.

C. Täida ülesanne. Toimi „Tarkvara mapi“ juhendi 14 järgi.

Valesti kirjutatud sõna	Mitmenda skeemi järgi on kirjutatud?	Sobiva skeemi number	Õigesti kirjutatud sõna
<i>repane</i>	2	1	

D. Jätka eelmiste juhendite järgi.

Koer hüüpas oma kuuti kadusele.

Valesti kirjutatud sõna	Mitmenda skeemi järgi on kirjutatud?	Sobiva skeemi number	Õigesti kirjutatud sõna

Inge vaadas pilti sükkisest lootusest.

Valesti kirjutatud sõna	Mitmenda skeemi järgi on kirjutatud?	Sobiva skeemi number	Õigesti kirjutatud sõna

Sõper otab mind reetel külla.

Valesti kirjutatud sõna	Mitmenda skeemi järgi on kirjutatud?	Sobiva skeemi number	Õigesti kirjutatud sõna

D. Mis vigu võib veel kirjutamisel teha? Arutage õpetajaga.

15. A. Loe sõnad. (Kõik sõnad on õigesti kirjutatud.)

Märgi sõnades veahtlik koht.

B. Häälda iga sõna märgitud skeemi numbri järgi.

Näiteks: r/eb/ane – 2 – [repane]

C. Leia õige skeem. Kirjuta sõna ette õige skeemi number.

(/) r/eb/ane – 2 (...) tikker – 4 (...) kukkus – 2
(...) kattis – 5 (...) saatis – 3 (...) nutune – 2
(...) ruudud – 5 (...) liitis – 2 (...) praadis – 1

16. A. Loe sõnad kirja pildi järgi.

Kas sõnad on õigesti kirjutatud? Ütle õige sõna.

B. Märki sõnades veaohalik koht.

C. Skeemi numbrid sõnade ees on õiged.

Häälda igat sõna õige skeemi järgi.

D. Kirjuta sõnad õigesti.

(4) tr/iik/ib <i>triiigib</i>	(2) trukkid
(4) peetid 	(3) katis
(1) sükisel 	(3) kukel
(1) trükib 	(4) kokid
(5) kiidis 	(4) rekel

- Sõna on *trukkid*. Kas sinu riietel on trukk-nööpe?
- Sõna on *kukel*. Kellest on juttu?
- Sõna on *trükib*. Mis tegevusest räägitakse?

17. A. Loe sõnad. Kirjuta skeemide numbrite järgi.

- 1) l/uk/u – (1) *lugu*, (2) *luku*, (3)
- 2) t/ik/er – (3), (4)
- 3) /ok/aline – (1)....., (3)
- 4) s/ap/as – (1), (4), (5)
- 5) k/et/is – (2), (4), (5)
- 6) p/ut/el – (1)....., (4)

18. A. Loe laused.

B. Leia lünka sõna eelmisest harjutusest.

1. Ema eile ploomidest moosi.
2. Purkides oli moos ehk
3. Roosil on vars.
4. Võta reisile alati vett kaasa!
5. Kuri koer peab olema
6. Üks oli porine.
7. Vihane ainult urises.
8. Keera uks!

C. Mis sõnu sa lünkades kasutasid?

Jooni need sõnad eelmises harjutuses.

D. Mis sõnu sa lünkades ei kasutanud? Loe need sõnad.

Moodusta nende sõnadega suuliselt lauseid.

19. A. Loe laused.

B. Kirjuta lüunksõnade ette õiged skeemide numbrid.

1. Lapsed (...)l/uk/esid (...)j/ut/u koertest.
2. Heinamaa ääres kasvasid (...)m/at/alad
(...)k/at/akad.
3. (...)V/õt/a (...)v/õt/i ja keera uks
(...)l/uk/u.
4. Ema läks (...)p/ot/i. Ta ostis lastele
(...)j/ät/ist.

C. Kirjuta laused vihikusse.

Toimi „Tarkvara mapi“ tööjuhendi 12 järgi.

D. Jooni kirjutatud lausetes 1. skeemi sõnad.

Kas kirjutasid nõrga „roheline“ tähe?

E. Jooni 4. skeemi sõna.

Kas kirjutasid „punase“ tähe kahekordselt?

20. A. Loe laused. Toimi „Tarkvara mapist“ juhendi 13 järgi.

1. Küll on Eestis ilus ...l/ot/us!
2. Mait ...s/at/is ...r/et/el sõbrale e-kirja.
3. Kassipoeg ...h/üp/as isa ...s/ap/a sisse.
4. ...S/ap/as ...k/uk/us ...p/ik/ali.
5. ...P/õt/er ...k/at/us ...p/ik/ade ...h/üp/etega ...l/ep/ikusse.

B. Rühmita lüngaga sõnad skeemide alla.

1	2	3	4	5
2 sõna	3 sõna	3 sõna	3 sõna	2 sõna

- Loe 4. skeemi sõnad. Jooni neist ülipika täishäälikuga sõna.
- Loe 1. skeemi sõnad. Kas kirjutasi sõnas nõrga sulghääliku tähe?

D. Kirjuta laused õigesti vihikusse.

E. Kas lüngaga sõnad kirjutasi tabeli järgi? Kontrolli.

10 sõna ei ole tabelis. Kontrolli A-osa järgi.

21. A. Loe laused.

B. Kirjuta õigesti.

Enne kirjutamist toimi nii:

1. Kirjuta lüngaga sõnade skeemide numbrid.
2. Arvuta skeemide numbrite summa.
3. Kontrolli võrdust.
4. Kirjuta lause.

1. Suur t/ik/er m/öt/us tr/ip/ulisest hirvest.

$$4 + \dots + \dots = 12$$

.....

.....

2. Hirm v/öt/is julguse k/ok/u ja l/ik/us
kiskja poole.

$$\dots + \dots + \dots = 11$$

.....

.....

3. Hirm l/up/as tiigri t/ük/ideks r/ep/ida.

$$\dots + \dots + \dots = 5$$

.....

.....

4. *T/ik/er j/ut/ustas r/ep/asele oma loo.*

..... + + = 7

.....

.....

5. *L/õp/uks k/at/us t/ik/er t/ak/asi
v/at/amata metsa.*

..... + + + + = 13

.....

.....

C. Kontrolli. Kas kirjutasid lüngaga sõnad lausetes õigesti?

- Jooni lausetes rohelisega kõik 4. skeemi sõnad (5 sõna).

Märgi neis sõnades pikk ja ülipikk täishäälik.

- Jooni sinisega 5. skeemi sõnad (2 sõna).
- Tee ring ümber 1. skeemi sõnadele (5 sõna).
- Mitu sõna kirjutasid 2. skeemi järgi? (... sõna)
- Mitu sõna kirjutasid kahekordse tugeva tähega? (... sõna)
- Mitmes lüngaga sõnas kirjutasid täishääliku kahekordse tähega? (... sõnas).

Mitmenda skeemi järgi need kirjutasid? (... ja ... skeemi järgi)

22. A. Loe laused.

Lüngaga sõnade skeemide numbrid on lause lõpus.

Kirjuta lause ette skeemide numbrid õiges järjekorras.

1. (2, 2, 5, ...) – Onu v/õt/ab t/ik/ud ja s/üt/ab l/õk/e. (2, 2, 3, 5).
2. (... , ... , ... , ...) – Raimo /õp/is /ap/itsa /ap/il l/uk/ema.
(1, 1, 3, 4)
3. (... , ... , ... , ...) – Onu P/et/er l/up/as r/et/el r/et/eli ära
tuua. (1, 1, 4, 5)
4. (... , ... , ...) – Ema k/et/is k/ök/is kr/ek/i-moosi. (5, 4, 4).
 - Mitmendas lauses olid skeemide numbrid esitatud õiges järjestuses? lauses.

B. Kirjuta laused õigesti vihikusse.

C. Kontrolli tabeli abil, kas kirjutasid sõnad õigesti.

- Mis sõnad kirjutasid 2. skeemi järgi? Jooni.
- Mis sõnad kirjutasid 3. skeemi järgi?
Tee ring ümber neile sõnadele.
- Mis sõnade veaohlikus kohas kirjutasid nõrga tähe.
Märgi tärnikesega (*).

Nõrga sulghääliku täht sõnades on kirjutatud ja skeemi järgi.

23. A. Loe laused. .

B. Kirjuta lause lõppu skeemide numbrid.

Mis järjekorras sa ülesande täidad? Reasta „sammukesed“.

- Muudan veaohlike häälikute pikkust.
- Nimetan lüngaga sõnas veaohklikud häälikud.
- Kordan lauset. Nimetan lüngaga sõna.
- Valin kirjutamiseks õige skeemi. Valin tähed.
- 6. Kirjutan skeemide numbrid.
- 1. Loen lause. Kordan.

C. Korda „sammukesi“ peast. Toimi nende järgi.

I osa

1. See l/uk/u j/ut/ustab eidest ja t/at/ist. ..., ..., ...
2. Neil oli h/op/une, /ak/a nad ei olnud r/ik/ad. ..., ..., ...
3. T/at/ike t/öt/as n/ät/alas seitse päeva. ..., ..., ...
4. Eit t/ek/uttes k/ot/us. ..., ...

II osa

1. Eit h/ak/as h/ät/aldama. ..., ...
2. Ta /ik/atset uusi r/it/eid. ..., ...
3. Lauale tahtis eit häid s/ök/e ja j/ok/e. ..., ...
4. Kas sa oled t/ut/av selle muinas – j/ut/uga? ..., ...

C. Kirjuta II osa lüngaga sõnad skeemide järgi.

1. skeem: (2 sõna)
2. skeem: (1 sõna)
3. skeem: (2 sõna)
4. skeem: (1 sõna)
5. skeem: (2 sõna)

D. Kirjuta harjutuse II osa õigesti vihikusse. Kasuta „Tarkvara mapist“ juhendit 13.

E. Kontrolli, kas kirjutasid õigesti.

- Jooni oma kirjutatud lausetes 1. skeemi järgi kirjutatud sõnad.
- Tee ring ümber 4. skeemi järgi kirjutatud sõnale.

Kas selles sõnas on täishäälik pikk või ülipikk?

Kirjuta sõna kohale märk.

24. A. Loe laused. Joonitud sõnad on lausetes kirjutatud valesti.

Täida ülesanne neljas etapis.

Esiteks

1. Loe lause nii, nagu on kirjutatud.
2. Korda joonitud sõna nii, nagu on kirjutatud.
3. Mitmenda skeemi järgi on sõna kirjutatud?
 - Kirjuta sõna järelle sulgudesse see skeemi number.

Teiseks

- Muuda sõna võrdlevalt kirjutamise skeemide järgi.
- Vali õige skeem.
- Kirjuta sõna kohale õige skeemi number.

1. Memm ¹teki [□](2) perele söki (...).

2. Ta [□]prattis (...) kala ja [□]ketis (...) kartuleid.

3. Atsile [□]tooti (...) linnast uus [□]ratas (...).

4. Laias [□]votis (...) oli kaks villast [□]tegi (...).

Kolmandaks

- Kirjuta laused õigesti.

.....

.....

.....

.....

.....

Neljandaks

- Kontrolli. Kas kirjutasid sõnad õigete skeemide järgi?

- Üks joonitud sõna on õigesti kirjutatud. See on
- Mis „sammud“ läbisid lauseid kirjutades?
- Mis „sammud“ läbisid lausete õigekirja kontrollides?

C. Harjuta lausete õigekirja õpetaja etteütlemise järgi.

25. A. Leia „Tarkvara mapist“

- 1) kirjutamise skeemid,
- 2) lausete ära kirja juhend.

B. Loe laused.

C. Kirjuta laused õigesti vihikusse.

1. Matil on uus m/ot/or-r/at/as.
2. Ta puhastab s/et/a l/ap/iga /ik/al õhtul.
3. Ööseks l/ük/ab Mati r/at/a kuuri.
4. S/õp/er /ik/atseb endale ka sellist r/at/ast.

D. Kontrolli ja kirjuta. Mis sõnade veahtlikus kohas on

1) nõrk sulghäälik ühekordse täishääliku järel

..... (4 sõna)

2) ühekordne tugev sulghäälik ühekordse täishääliku järel

..... (3 sõna)

3) ühekordne tugev sulghäälik kahekordse täishääliku järel:

..... (1 sõna)?

4) kahekordne sulghäälik ühekordse täishääliku järel

..... (2 sõna)

SULGHÄÄLIK TÄISHÄÄLIKUÜHENDI JÄREL

1. Tuleta meelde kaksiktäishäälikuid. Nimeta.

2. A. Vaata skeeme sõnatulpade kohal.

Selgita veahtlikus kohas häälikute pikkusi.

B. Loe sõnad tulpade ja ridade kaupa.

v**a**i**g**ad

r**õ**i**g**as

p**a**u**g**ud

el**a**b P**a**i**g**es

n**õ**i**g**us

h**a**u**g**us

p**a**i**g**as p**e**a**d**

s**õ**i**g**is

h**a**u**g**us

C. Vaata pilte. Leia igale pildile sobiv sõna tulpadest. Kirjuta.

.....

.....

.....

.....

C. Loe sõnu tulpade kaupa veel kord. Loe laused.

Vali lausesse sobiv sõna sulgudest. Kirjuta.

1. tulba sõnad

- „Punaste“ häälikute ühendis on mõlemad häälikud
(*pikad, lühikesed*)
- Ma kirjutan täishääliku-ühendis tähed
(*ühekordselt, kahekordselt*)
- Sulghäälik on sõnades (*pikk, lühike*)
- Lühikese sulghääliku kirjutan täishäälikuühendi järel
(*nõrga, tugeva*) tähega
- Nõrgad sulghäälikud on (*g, b, d või k, p, t*)

Leia lugemistekstist esimesse tulpa veel kaks sobivat sõna.

.....

2. tulba sõnad

- „Punaste ühendis“ on teine häälik (*pikk, ülipikk*)
.....
- Ülipika hääliku kirjutan „punaste“ ühendis alati
(*ühekordse, kahekordse*) tähega.
- Sulghäälik on sõnades (*lühike, pikk*)
- Täishäälikuühendi järel kirjutan lühikese sulghääliku
(*nõrga, tugeva*)..... tähega.

Leia lugemistekstist teise tulpa veel kaks sobivat sõna.

.....

3. tulba sõnad

- Sulghäälik on sõnades (*lühike, pikk, ülipikk*)
- Täishäälikuühendi järel kirjutan ülipika sulghääliku
(*ühekordse, kahekordse*)..... tugeva tähega.

Leia lugemistekstist kolmandasse tulpa veel kaks sobivat sõna.

.....

3. A. Loe küsimus. Loe vastused.

B. Jooni õiged vastused.

1. Kuidas kirjutad ülipika „rohelse“ hääliku kaksikäishääliku järel?

*ühekordse nõrga tähega,
kahekordse tugeva tähega,
ühekordse tugeva tähega*

2. Kuidas kirjutad lühikese „rohelse“ hääliku?

*ühekordse nõrga tähega,
ühekordse tugeva tähega*

3. Kuidas kirjutad ülipika „punase“ hääliku täishääliku-ühendis?

ühekordse tähega, kahekordse tähega

4. A. Loe. Märki joonitud sõnades täishäälikuühendid kaarega.

B. Loe sõnapaarid. Häälda veaohlike tähtede häälikud sobivas pikkuses.

1. pühib <u>lauda</u> ,	<u>lauda</u> katus;
<u>vaigune</u> oks,	müra <u>vaibus</u> ;
<u>laiguline</u> puutüvi,	märkas <u>laiku</u> ;
tumedad <u>laigud</u> .	

2. pikk lõige,
laidab kaaslast,
vaigused sõrmed,
kauba hulk,
kõige suurem,

pika lõike
laitis kaaslast
õine vaikus
ostis kaupa
ei tea kõike.

3. loigu kõrval,
sõid leiba,
koid lendavad,

kukkus loiku
sõit autoga
koit saabus.

C. Loe veel kord joonitud sõnad.

- Ringita ühendis ülipika täishääliku täht.
- Märki ühendile järgneva „roheline“ tähe häälikupikkus (● või /).

D. Harjuta sõnade õigekirja etteütlemise järgi..

.....

.....

.....

.....

! Suuliseks selgitamiseks õpilastele.

Sõnavormi tähendus sõltub „punaste“ ühendi teise hääliku ja järgneva „roheline“ hääliku pikkusest.

nägin → laúda toas
 → lehmade lautá

Teised sõnad sõnaühendis ja lauses mõjutavad sõnavormi hääldamist ja tähendust.

Peremees ehitas lauta.

Lauda seinä jaoks saagis ta laudu.

Peremees ehitas lauda valmis.

5. A. Loe sõnaühendid ridade kaupa.

Pane tähele: ilma märgita täishäälikuid ja sulghäälikuid häälda lühidalt.

1) kaukél saarel, kaugel saarel, kaugel saarel;

2) seisab paikál, seisab paigal, seisab paigal;

3) terava noaga, terava noaká, terava noaga;

4) huvitar näidus, huvitar näitus,

huvitar näidus;

- 5) *v*õ*i*tis esikoha, *v*õ*i*dis esikoha, *v*õ*i*dis esikoha;
6) a*u*gusti – kuu, a*u*kusti – kuu, a*u*gusti – kuu.

B. Jooni õiged sõnaühendid.

C. Kontrolli. Õiged on:

1. reas – teine sõnaühend,	2. reas – teine sõnaühend,
3. reas – kolmas sõnaühend,	4. reas – teine sõnaühend,
5. reas – esimene sõnaühend,	6. reas – esimene sõnaühend.

6. A. Loe sõnaühendid.

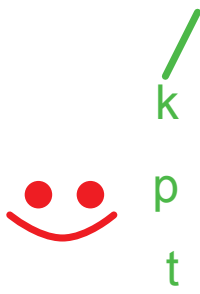
- 1) tööraamatu autor,
- 2) hoidis lapsi,
- 3) valge kleidi-riie,
- 4) mängib peitust,
- 5) tädi Leida,
- 6) hüppab kaugust

B. Märki joonitud sõnades veaohtrikud kohad värviliselt.

Märki kaarega täishääliku-ühendid.

C. Häälda joonitud sõnu tabeli skeemide järgi. Vali õige skeem.

Kirjuta sõnad sobivate skeemide alla.

1.		2.		3.	

Kontrolli. Igas tulbas on 2 sõna.

7. A. Loe sõnapaarid.

B. Häälda lüngaga sõnu skeemide järgi. Vali õige skeem.

C. Kirjuta lüngaga sõnad eelmise harjutuse tabelisse.

1) h/eit/ab pikali,	2) h/eit/is siruli,
3) s/õit/avad P/ait/esse,	4) s/õit/is Soome,
5) l/eit/is v/äik/ese kivi,	6) lebas p/äik/ese paistel,
7) saia t/aik/en,	8) suured l/oik/ud,
9) k/aup/a peale,	10) k/aep/ab õele.

D. Kontrolli. Igasse tulpa lisandus 4 sõna.

E. Mis sõnade kirjutamisel võid eksida?

Mis vigu võid teha? Selgita.

Arutage õpetajaga koos vigade tegemise võimalusi.

8. A. Loe sõnad ja laused.

B. Vali lausesse sobiv sõna. Kirjuta.

1. *vaiba* – *vaiipa*

- peal oli paberi-tükk.
- Taavi puhastas tolmu-imejaga

2. *kleidi* – *kleiti*

- Liina tahab saada endale uut
- Ta saigi sünni-päevaks uue

3. *vaigus* – *vaikus*

- Laulu-linnud lendasid ära. Metsas on täielik
- Üks sipelgas oli vaigu sees ehk kinni.

4. *lauda* – *lauta*

- Pille läheb kanu söötma.
- uks on kinni.
- Ema katab söögi-toas perele

9. A. Täienda skeeme tabelis.

<u>1. skeem</u>	<u>2. skeem</u>	<u>3. skeem</u>
		

B. Loe laused.

C. Häälda lüngaga sõnu skeemide järgi. Vali õige skeem.

Kirjuta sõna ette skeemi number.

1. Koer uuristas maa sisse sügava (...)/auk/u.
2. Me (...)s/õit/ame homme (...)P/ait/est Türile.
3. Kutsikas (...)p/eit/is kondi (...)/auk/u ehk (...)/auk/u sisse.
4. Liia (...)kl/eit/il on (...)l/äik/ivad nõöbid.
5. Maidu (...)l/eit/is (...)l/aut/ast kaks muna.

D. Kirjuta laused õigesti vihikusse.

E. Kontrolli. Loe ja leia sõnad enda kirjutatud lausetest.

- Täishäälikuühendi järel on nõrga sulghääliku täht.
Jooni sinisega. (7 sõna)
- Täishäälikuühendi järel on ühekordne tugeva sulghääliku täht.
Jooni rohelisega. (3 sõna)
- Täishäälikuühendis on ülipikk häälik. Sulghäälik on lühike.

Kirjuta need sõnad.,

10. A. Loe laused. B. Kirjuta õigesti.

Enne kirjutamist

1. Jooni kaksik-täishäälikuga 11 sõna.
2. Häälda neid sõnu skeemide järgi. Kirjuta tabelisse.

1. 	2. 	3.
<i>sõida</i>		
4 sõna	3 sõna	4 sõna

1. Vend ja /õt/e v/õt/avad kuurist r/at/ad.
2. Nad ei s/õit/a k/ot/ust k/auk/ele.
3. S/õit/u alustavad nad k/oit/ikul (ehk hommikul väga vara).
4. S/ük/isel ei ole veel kuuse-t/uk/as v/aik/ust.
5. Metsast kostab k/ät/istamist ja /h/uik/amist.
6. S/õit/u l/õp/us olid lapsed endiselt r/eip/ad.
7. Neil k/õik/idel olid n/äod/ m/uik/el.

C. Loe veel kord laused. Ringita ülejäänud lüngaga sõnad.

- Nimeta nendes sõnades veahtlikud häälikud.
- Vaata tabeli skeeme. Muuda sõnade veahtlike häälikute pikkust. Kirjuta tabelisse.

1 • g b d	2 • k p t	3 • kk pp tt
õde		
4 sõna	3 sõna	1 sõna

D. Harjuta lausete kirjutamist etteütlemise järgi.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

11. A. Loe laused.

1. Kuusk on /ok/as-puu.
2. /Ok/ad kasvavad nendel p/ut/el
ühe-k/aup/a.
3. P/ik/ad /ok/ad h/oit/uvad tihedalt
üks-teise kõrvale.
4. Talvel on k/äp/idega oksad s/ak/eli lume all
l/ok/as.
5. V/äik/esed loomad ja linnud n/aut/ivad
seemnete söömist.

B. Leia sõnad, kus

- veahtlik koht on täishäälik ja sulghäälik. Jooni.
- veahtlik koht on täishäälikuühend ja sulghäälik. Ringita.

C. Leia „Tarkvara mapist“ kirjutamise skeemid.

(Juhend ja)

D. Mis sõnades on kirjeldatud veaohalikud häälikud. Kirjuta sõnad.

lühike täishäälik + lühike sulghäälik	
lühike täishäälik + pikk sulghäälik	
lühike täishäälik + ülipikk sulghäälik	
pikk täishäälik + lühike sulghäälik	
ülipikk täishäälik + lühike sulghäälik	
ülipikk täishäälik + ülipikk sulghäälik	

Kuhu sa ei kirjutanud ühtegi sõna?

E. Loe veel kord laused. Korda ringitatud sõnu.

Mis sõnades on kirjeldatud veaohalikud häälikud?

Rühmita sõnad.

kaksiktäishäälik (mõlemad häälikud on lühikesed) + lühike sulghäälik
kaksiktäishäälik (teine häälik on ülipikk) + lühike sulghäälik
kaksiktäishäälik (teine häälik on ülipikk) + ülipikk sulghäälik

SÕNADE POOLITAMINE

Ma kirjutan lauseid vihikusse või tööraamatusse.

Mõnikord ei mahu sõna rea lõppu ära.

Sel juhul on vaja sõna poolitada.

Sa juba tead – kirjutatud sõnu on vaja lugeda ja neid mõista.

Valesti poolitatud sõnad segavad lausest arusaamist.

1. Millest Sven kirjutas? Loe.

Ära puutu okast-
raati!

Jänes on kuu-
setukas.

- Mis segas sul lausetest arusaamist?

Õige poolitamine on: okas-traati, kuuse-tukas.

Pane tähele sõnade poolitamist!

jalg-ratas,

kolm-nurk,

vee-kraan,

männi-oks

jalg-

kolm-

vee-

männi-

ratas

nurk

kraan

oks

2. Kirjuta sõnad eelmise näidise eeskujul.

laua-sahtel,

sõidu-auto,

arvuti-mäng

.....		
.....		

Need sõnad koosnevad kahest erinevast sõnast.

Need sõnad on **liitsõnad**.

Liitsõnu ma poolitan **sõnade liitumiskohalt**.

näiteks: *kooli-päev, kassi-poeg, kõnni-tee,*
piima-kruus

3. A. Loe. Jooni liitsõnad.

lumi, lumememm, lumesadu, varss, kabi, varsakabi, sõit,
auto, sõiduauto, autosõit, tee, jalgtee, teekann, kohvikruus,
aed, aedhernes, lasteaed

varss

varsakabi

teekann

B. Loe liitsõnad veel kord. Selgita liitsõnade tähendust.

4. A. Loe liitsõnad.

B. Vaata pilte. Mis on pildil? Nimeta. Leia sõna.

Kirjuta pildi juurde sõna number.

- 1) lumikelluke, 2) varsakabjad, 3) sügispäevad,
4) lõrtsisadu, 5) kaubaauto, 6) lillkapsas,
7) põlduba, 8) kuuseoksad, 9) männikäbid,
10) pärnaõied, 11) mänguasi, 12) vihmauss

2

C. Märgi liitsõnade poolituskoht püst-kriipsuga.

D. Poolita liitsõnad. Kirjuta.

lumi-kelluke,

.....

.....

.....

5. A. Loe laused. Leia „Tarkvara mapist“ veahtlike häälikute kirjutamise skeemid („punane“ + „sinine“).

B. Muuda lüngaga sõnades veahtlike häälikute pikkust.

Vali sobiv skeem. Kirjuta sõna ette skeemi number.

1. Memm küpsetas (ʃ)h/om/ikul pannkooke.
2. (...) K/al/e on (...)m/ul/e tädipoeg.
3. Marit on (...)S/im/ule onutütar.
4. Naabritädi sõidab (...)l/en/ukiga Pariisi puhkama.

C. Nimeta ja jooni lausetes 4 liitsõna. Poolita ja kirjuta.

.....

.....

D. Kirjuta harjutus õigesti vihikusse.

Kontrolli. Kas kirjutasid lüngaga sõnad skeemide järgi?

6. A. Loe liitsõnad.

B. Kirjuta joonitud tähed värviliselt üle.

lillkapsas, pannkook, plekktrumm, tööaeg, sooäär

C. Märki igas sõnas poolitamise koht püstkriipsuga.

Pane tähele!

Liitsõna esimese sõnaosa lõpp ja teise algus ei ole häälikuühend.

pannkook, pankur; plekktrumm, Viktor

7. A. Loe sõnad. Märki poolitamise koht.

B. Märki kaarega häälikuühendid.

ristkülik, pihlakaõis, täiskuu, pühapäev, talveaeg, algklassid, raudtee, suitsuhais

C. Nimeta veaohalikud häälikud liitsõna teises osas.

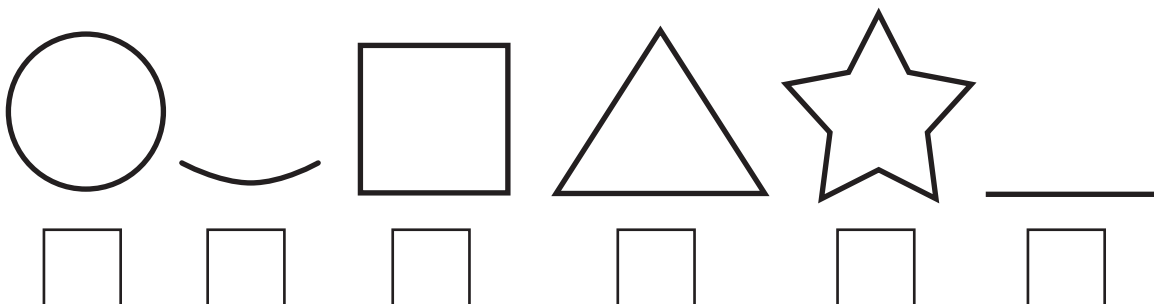
D. Loe ja kirjuta sõnad osade kaupa vihikusse.

8. A. Vaata ja nimeta kujundid.

B. Loe poolitatud sõnad. Nimeta liitsõna osad õigesti.

- 1) kolmn-urk, 2) ris-tkülik, 3) sirg-joon,
4) kõve-rjoon, 5) vi-isnurk, 6) rin-gjoon

C. Kirjuta iga kujundi alla selle nimetuse number.

D. Loe sõnad veel kord. Leia poolitusvead. Poolita sõnad õigesti. Kirjuta.

.....

.....

Üks sõna on õigesti poolitatud. Jooni see

9. A. Loe laused.

B. Jooni poolitusveaga sõnad. (6 viga)

1. Kassi-poeg teritas küüsi vastu õunap-uud.
2. Esimesed keva-dlilled on lumi-kelluke ja sin-ilill.
3. Põldl-õoke ja suitsup-ääsuke lendasid lõuna-maale.
4. Praegu vajan ma tutt-mütsi ja sõrmk-indaid.
 - Mis sõnad olid õigesti poolitatud? Tee nende sõnade kohale tärnike (*).

C. Poolita joonitud sõnad õigesti.

.....

.....

- Mis sõnas on täishäälikuühendi järel ülipikk sulghäälik?

See sõna on

10. A. Loe sõnad.

B. Kirjuta poolitatud sõnades tähed värviliselt üle.

lava, kaval, sina, sinel, tema, tänav

la-va, ka-val, si-na, si-nel, te-ma, tä-nav

Mis tähed on poolitusmärgi (-) ees?

Pane tähele!

Sõnad on: *tänav, sügis, tänavad, sügisel*

- Nendes sõnades on ühekordsed „punased“ ja „sinised“ või „rohelised“ tähed.

Poolitamisel

- jääb rea lõppu „punane“ täht (*si* – *nine*, *sini* – *ne*).
- on uue rea alguses „sinine“ täht (*si* – *nine*, *sini* – *ne*) või „roheline“ täht (*sü* – *gis*, *si* – *bulad*, *sibu* – *lad*).

11. A. Loe sõnad.

B. Märki poolitamiskohad.

C. Kirjuta.

- 1) karud – *ka – rud*, 2) samet –,
3) linik –, 4) kalur –,
5) murul –, 6) kesik –,
7) kivid –, 8) sajab –,
9) rohud –, 10) kaja –

- Mida tehakse sametist? * Kes on kesik?

D. Kontrolli. Pärast poolitusmärki on suluta kaashäälik.

12. A. Loe sõnad.

B. Märki esimene „punane“ täht ja sellele järgnev täht värviliselt. Märki poolitamiskohad.

C. Poolita sõnad.

sügis, tibud, sõdur, katus, kotid, vikat, kapid, sepik, käpik,
krõbe, pragu, plekid

sü-gis

.....

.....

D. Kontrolli. Uue rea alguses on „roheline“ täht.

Tuleta meelde
järgmiste sõnade poolitamist.

*kuu-sed, ploo-mid, tree-ner, vaa-did,
kree-gid, laaa-ger, öö-sel, uu-ris*

- **Rea lõpus** on kahekordne „punane“ täht.
- **Uue rea alguses** on „sinine“ või „roheline“ täht.

- Märki sõnades veahtlike täishäälikute pikkus (— /).

13. A. Poolita sõnad. B. Kirjuta.

kaamel, tuulik, reegel, paadid, kraabib, truubid, kleebib,
raagus, jäätis, loodus, pleedid, praadis

kaa-mel,
.....
.....

D. Märki veahtlike täishäälikute pikkus.

Pika ja ülipika täishäälikuga sõnu on võrdselt.

E. Kontrolli.

- Kas poolitasid õigesti? Selgita poolituskoha valikut.

Sõnas on täishäälikuühend. Kuidas nüüd poolitan?

Toimi nii!

1. **Loe** sõna.
2. **Nimeta** ja märgi **täishääliku-ühend** kaarega.
3. **Märgi** kriipsuga **poolituskoht**.
4. **Kirjuta** / **poolita** sõna.
5. **Kontrolli**.
 - Kas rea lõppu jääb **kaksik-täishäälik**?
 - Kas uue rea alguses on „sinine“ või „roheline“ täht?

14. Täida harjutus esitatud juhendi järgi.

eile, poisid, pausid, klounid;

ei – *le*,

preilid, leivad, kaevur, lõunas;

.....

auto, õige, kaugel, haukus;

.....

lõikas, vaikib, päike, võitis;

.....

praegu, näitus, kraega, kleidid.

.....

- Märgi ühendites ülipika „**punase**“ hääliku tähed (*kae-vur*).
- Mis sõnades ei ole ühendis ülipikka täishäälikut?

Loe need sõnad.

15. Loe ja lõpeta laused.

Sõnas on täishääliku-ühend. Näiteks:

Kui ma poolitan sõna, siis

- täishääliku-ühend jääb (rea lõppu, uue rea algusesse)

..... ,

- „**sinine**“ või „**roheline**“ täht on (rea lõpus, uue rea alguses)

.....

Jäta meelde!

1. Sõnu *ema, isa, oli, ilus, õpin* jne ei saa poolitada.

Miks? Sest ühete tähte ei jäeta rea lõppu.

Vale on *e-ma, i-lus*.

2. Sõnu *liim, kraan, saun, leib, poeg, saan* jne ei saa ka poolitada.

Miks? Sest ühete tähte ei viida üle uuele reale.

Vale on *koe-r, kee-p*.

16. A. Loe sõnad.

B. Mis sõnu ei saa poolitada? Jooni need.

- elu, ime, eile, pime, õunad, õun, õde, õele, uba, tuba, äri, Ave, Ove, Airi, Kairit, õlad;
- koer, koerad, mehed, mees, aed, joon, jõin, joorad, tõikab, pael, Mait, Paula, Liis, Aet.

C. Kuues sõnas on täishäälikuühendis ülipikk häälik?

Märgi need.

18. A. Loe laused.

B. Märgi poolituskohad püst-kriipsudega.

1. Liisu sõitis eile maale.
2. Täna tuleb ka Taavi oma õega.
3. Õe nimi on Kairit.
4. Hoovis haugub vana koer Muki.

C. Kirjuta laused eeskuju järgi vihikusse.

Näiteks: Lii-su sõi-tis ei-le maa-le.

19. A. Loe sõnad.

B. Kirjuta poolitusmärgi ees ja järel tähed värviliselt üle.

kallas, trammid, vannid, kukkel, kloppis,

kal-las, tram-mid, van-nid, kuk-kel, klop-pis

Pane tähele!

Sõnas on **kahekordne** „sinine“ või „roheline“ täht.

Ma poolitan sõna kahekordse „sinise“ või „rohelise“ tähe vahelt.

kal-las, tram-mid, van-nid,

kuk-kel, klop-pis, rut-tas

20. A. Loe sõnad.

B. Vaata pilte. Mis on piltidel? Jooni piltidele vastavad sõnad.

C. Märki pika häälikuga sõnad. (5 sõna)

D. Poolita kõik sõnad. Kirjuta vihikusse.

*leppis, sättis, kukkus, sammal, trennid, kressid,
homme, nuttis, kannab, tammub, kuppel, tikker,
snepper*

D. Märki igas sõnas värviliselt rea lõpu ja uue rea alguse täht (*tuk – kus*).

E. Kontrolli. Kas poolitasid sõna kahekordse tähe vahelt?

Kuidas poolitan pikemaid sõnu?

Pikemaid sõnu saab poolitada mitmest kohast.

katused – *ka – tused, katu – sed*

mesilased – *me – silased, mesi – lased, mesila – sed*

lõpetasin – *lõ – petasin, lõpe – tasin, lõpet a – sin*

treppidele – *trep – pidele, treppi – dele, treppide – le*

21. A. Loe sõnad. Jooni õigesti poolitatud sõnad.

- *lõppesid* – lõpp-esid, lõ-ppesid, lõp-pesid, lõppe-sid;
- *korralikult* – korral-ikult, korra-likult, ko-rralikult, korralikult, korralik-ult, korrali-kult;
- *plaatidega* – pla-atidega, plaa-tidega, plaat-idega, plaati-dega, plaatid-ega, plaatide-ga.

B. Kontrolli. Kas uus rida algab ühekordse „sinise“ või „rohelise“ tähega?

Sõnas on kaashäälikuühend. Kuidas nüüd poolitan?

22. A. Loe sõnad.

B. Märgi kaashäälikuühendid kaarega.

1) kirsid, kurgid, metsas, kapten
kir-sid, kur-gid, met-sas, kap-ten

2) korsten, taldrik, kohvris, kindlus
kors-ten, tald-rik, kohv-ris, kind-lus

C. Värvide tähed poolitusmärkide ees ja järel.

Jäta meelde!

- **Rea lõppu jääb** „sinine“ või „roheline“ täht.
- **Uuele reale viin** ühekordse „sinise“ või „rohelise“ tähe.

23 A. Loe laused. Mis tähega võib alata uus rida?

Jooni need tähed.

1. Kass tahtis hiiri püüda.
2. Ta mõtles seda hästi kavalasti teha.
3. Kassike teeskles surnut.
4. Öösel ronisid hiired sahvrisse.
5. Nad märkasid kassi ja jooksid peitu.

B. Leia ja märgi lausetes.

- Mis sõnades on veaohalik täishäälik ülipikk? (5 sõna)
- Mis sõnas on täishäälikuühendis ülipikk häälik?
- Mis sõnas on veaohalik „sinine“ häälik pikk?

C. Poolita pikki sõnu võimalikest kohtadest.

kavalasti – *ka – valasti, kava – lasti, kavalas – ti*

kassike –

ronisid –

sahvrisse –

märkasid –

Jäta meelde!

Ainult liitsõnades võib uus rida alata täishäälikuga.

Näiteks: *vana – isa, ala – ealine, uus – aasta,*
kapsa – uss

Liitsõnu poolitan alati sõnade liitumiskohalt.

24. A. Loe laused.

B. Leia „Tarkvara mapist“ kirjutamise skeemid

(täishäälik + suluta kaashäälik). See skeem on juhend

C. Toimi skeemide abil.

- Kirjuta sõna ette õige skeemi number (1, 2, 3).
- Leia 5 pika täishäälikuga sõna. Märki tähe kohale pikkusmärk.
- Leia 3 pika suluta kaashäälikuga sõna. Märki tähe kohale pikkusmärk.

D. Kirjuta harjutus vihikusse.

Toimi „Tarkvara mapi“ juhendi 13 järgi.

1. Miks on (...)l/en/ukitel (...)t/iv/ad? (...)T/iv/ad aitavad (...)l/en/ukitel (...)l/en/ata.

2. Miks on (...)k/am/elitel (...)k/ür/ud? (...)K/ür/ude (...)s/is/e koguvad (...)l/om/ad rasva. (...)T/än/u rasvale (...)s/av/ad nad (...)el/ada kõrbes. Nad võivad (...)ol/a pikka aega ilma vee ja toiduta.

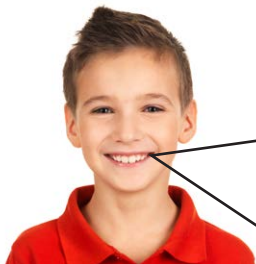
- Kirjuta kahekordsed tähed värviliselt üle.
- Märki püstkriipsuga kõik võimalikud poolituskohad.

E. Kontrolli.

- 1) Kas kirjutasid lüngaga sõnad skeemide järgi õigesti?
- 2) Kas poolitasid õigesti?

LAUSED JA SÕNAD

1. A. Loe Vallo jutt sõbra majast.

Ma käisin mitu korda sõbral külas.
Ma nägin tema maja väljast ja seest.
Uus tapeet lõhnas meeldivalt.
Köögis oli samuti hea lõhn.
Paar korda oli kuulda koera haukumist.
Katsusin käega põrandat.
See oli veidi kare.

Sõbra isa rääkis maja remontimisest.
Sõber jutustas mängudest toas ja õues.

B. Loe ja vasta küsimustele.

1. Mida Vallo oli näinud?
2. Mida Vallo oli nuusutanud?
3. Mida Vallo oli kuulnud?
4. Millest Vallole oli rääkinud sõber?
5. Millest Vallole oli rääkinud sõbra isa?

C. Mitu lauset on Vallo jutus? lauset.

1. Leia ja loe kõige lühem lause.
 - Mitu sõna on selles lauses? sõna
2. Leia ja loe kõige pikem lause.
 - Mitu sõna on selles lauses? sõna

D. Loe küsimused. Vasta.

1. Kes võis olla Vallo sõber?
2. Kelle või mille peale koer haugub?

Vallo rääkis sõbra ja tema isa jutust kahe lausega.

- Loe veel kord Vallo jutu kaks viimast lauset.
- Mida Vallo jättis sõbra isa jutust rääkimata?
- Mis jäi Vallol sõbra jutust rääkimata?

Jäta meelde!

Me moodustame **sõnadest lauseid**.

Lauseid me räägime, kirjutame või trükime arvutil.

Millest saab rääkida või kirjutada?

1. Vallo **tahtis kellelegi rääkida** sõbra majast.
 - Mida Vallo **pidi enne rääkimist teadma**?

Ta oli näinud (*mida?*) –

Ta oli kuulnud (*mida?*) –

Ta oli nuusutanud (*mida?*) –

Ta oli katsunud käega (*mida?*) –

Sõber oli jutustanud Vallole (*mida?*) –

Sõbra isa oli rääkinud Vallole (*mida?*) –

Pane tähele!

Enne oma jutu rääkimist

ja

nägi *midagi*,
kuulis *midagi*,
katsus *midagi*,
nuusutas *midagi*,

kuulas teiste juttu

2. Vallo **jutustas** kellelegi. Keegi **kuulas** teda.

Jutustamise ajal

Kujutas ette sõbra maja

Tuletas meelde:

- mida ta nägi,
- mida ta katsus,
- mida ta ninaga tundis,
- mida talle räägiti.

• Tuletas meelde

sobivaid sõnu.

• Moodustas lauseid.

• Rääkis.

Peale selle oli Vallol veel võimalik joonistada pildid majast, sõbrast ja tema isast oma ettekujutuse järgi.

Võib-olla oli Vallol võimalik ka

- vaadata pilte majast, sõbrast ja tema isast;
- ära tunda piltidel maja, sõpra ja tema isa.

Pildid on abiks jutustamisel ja teise jutust täpsemalt aru saamisel.

Inimesed kuulavad teiste kõnet või loevad midagi.

Kuulatud kõnest ja loetud tekstist on vaja aru saada.

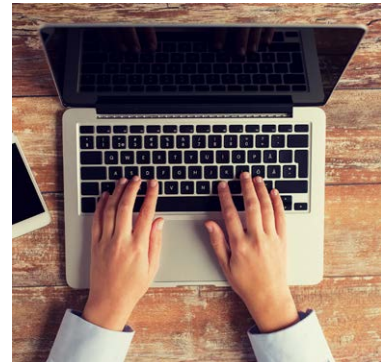
Alles seejärel on võimalik seda juttu teistele rääkida või kirjutada.

jutustas.

Keegi kuulas Vallo juttu.

Keegi trükkis Vallo jutu arvutisse.

Vallo sõber ja tema isa rääkisid maja remondist ja mängudest.

Kuidas nende jutt sinuni jõudis? (Suuliseks selgitamiseks õpilastele.)

Sõber ja tema isa rääkisid
Vallole remondist ja
mängimisest.

Vallo kuulas ja jättis jutu
meelde.

Vallo tuletas meelde
kuuldud juttu.

Vallo rääkis sõbra ja isa
jutust kellelegi **kahe lausega**.
Kokku oli Vallo jutus üheksa
lauset.

Keegi kuulas Vallo juttu ja
jättis selle meelde.

Kuulaja kirjutas paberile
need **kaks lauset**.

Need laused trükiti
tööraamatusse.

Sina lugesid neid lauseid
tööraamatust lehekülg 67.

3. Mõnikord sa ei tea sõnade ja lausete tähendust.
Alati ei teki ka ettekujutust loetust või kuuldust.

3. A. Loe.

Väike Mai elas linnas. Ta kuulis lauset:

Vanaisa kündis oma põldu adraga.

Mai ei teadnud sõnu *kündis* ja *adraga*.

Ta küsis isalt: *Mis asi on adra?*

Vanaisa kündis.

Mis töö selline on?

B. Vasta küsimustele:

- Mis tegevus on kündmine?
- Mis tööriist on adra?
- Kes vedas atra?

Isa näitas tütrele pilti.

Ta rääkis vanaisa tööst.

Teeme kokkuvõtte!

(Suuliseks selgitamiseks õpilastele.)

Et kellegi juttu mõista, on vaja

- 1) **ära tunda** sõnad ja sõnade erinevad vormid;
- 2) **mõista** sõnade ja lausete tähendust;
- 3) **ette kujutada** kirjeldatud asju, sündmusi ja tegevusi;
- 4) **meelde tuletada** oma kogemused sarnastest asjadest ja sündmustest.

4. A. Loe laused.

Losa

Mari jälgis suvel pääsukest. Lind viis poegadele noka vahel pessa süüa. Pesa oli maja räästa all. Linnu-pojad hakkasid häälitsema.

B. Loe küsimused. Vasta küsimusele lausega. Kirjuta.

1. Mitu lauset on tekstis? lauset.

2. Keda Mari suvel nägi?

.....

3. Kus oli pääsukese pesa?

.....

4. Keda nähes hakkasid pääsu-pojad siutsuma?

.....

.....

C. Täida korraldused.

1. Leia kõige lühemad laused. Nendes lausetes on sõna.

2. Leia ja jooni kõige pikem lause. Selles lauses on sõna.

3. Leia ja märgi tärniga 3. lause. Kolmandas lauses on sõna.

D. Loe veel kord lauseid.

Täida korraldused.

- Märgi sõnades pikk täishäälik (2 sõna).
- Märgi täishäälikuühendis ülipikk häälik (1 sõna).

II osa

A. Loe laused.

Mari läks tuppa ja istus laua taha.
Ta joonistas pildi pääsukesest pesa
äärel.

Mari tuletas meelde, mida ta oli näinud.
Mari näitas pilti isale.
Tüdruk jutustas, mida ta õues nägi.

Jutus on lauset.

B. Loe küsimused. Vasta küsimustele lausega suuliselt.

1. Mida Mari tegi?
2. Mida Mari oli varem näinud?
3. Mida Mari joonistamiseks meelde tuletas?
4. Mida Mari oma pildil kujutas?
5. Mis lauses on sõna *ja*? Leia ja tee sellele sõnale ring ümber.
6. Mis lauses on sõna *mida*? Tee sellele sõnale ka ring ümber.
7. Mis lauses on kuus sõna? Jooni need laused.

C. Loe veel kord lauseid ja täida korraldused.

- Märki pikad täishäälikud (3 sõna).
- Värvige kõik nõrgad sulghäälikud sõnades (7 sõna).

III osa

A. Loe.

Ka isa rääkis pääsukestest. Pääsukeste toit on putukad. ☐ Linnud püüavad neid lennates. ☐ Sügisel on õhus putukaid vähe. ☐ Lindudel hakkab ka külm. ☐ Seepärast lendavad pääsukesed sügisel soojale maale.

Jutus on ... lauset.

B. Märki sõnade arv igas lauses.

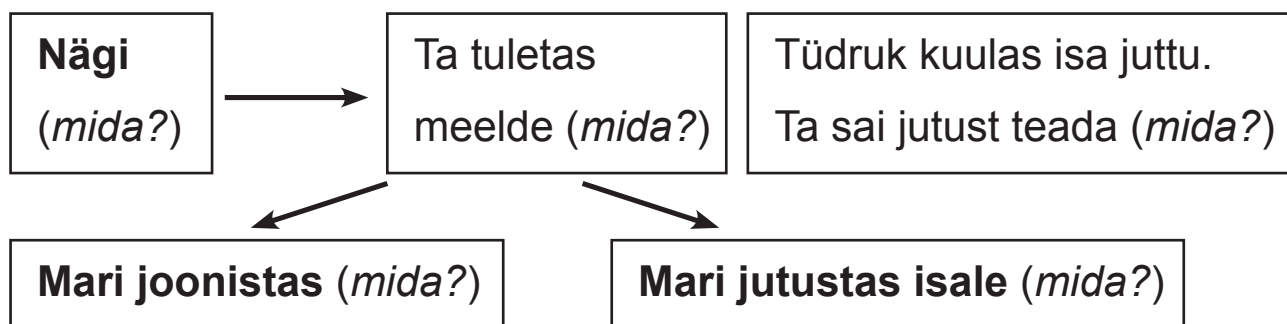
C. Loe küsimused. Vasta küsimustele lausega I – III osast.

1. Millest rääkis Marile isa?
2. Mida Mari ise nägi?
3. Mida Mari pildile joonistas?
4. Mida Mari isale rääkis?
5. Mida sai Mari teada isa jutust?

D. Koosta jutuke. Kasuta skeemi.

Mari ...

E. Mida Mari võis joonistada?

Kujuta nüüd ette, et sina oled Mari.

Joonista pilt.

5. A. Ole tähelepanelik. Kuula. Vasta.

Õpetaja ütleb 1. lausepaarist 1. lause.

Korda lauset.

- Mitu sõna on selles lauses?

Õpetaja ütleb 1. lausepaarist 2. lause.

Korda lauset.

- Mitu sõna on teises lauses?

Õpetaja ütleb 1. lausepaari kaks lauset.

Kuula ja korda.

B. Jätkake sama suulist tööd järgmiste lausepaaridega.

1. Eero ja Maret läksid metsa. Seal nägid nad kahte kaskke.

2. Üks kask oli kõrge. Teine puu oli alles väike.

3. Eero uuris suure puu lehti. Need olid juba osaliselt kollased.
4. Maret vaatas lühemat kaske. Tüdruk märkas noorel puul ainult rohelisi lehti.
5. Kaskede lähedalt leidsid õde ja vend pohli. Enamik marju olid juba punased.
6. Puude all kasvasid veel mõned puravikud. Lapsed otsustasid marju ja seeni korjata.

C. Loe ise lausepaarid. Kirjuta sõnade arv lauses.

1.	1. lause 5 sõna	2. lause 5 sõna
2.	1. lause sõna	2. lause sõna
3.	1. lause sõna	2. lause sõna
4.	1. lause sõna	2. lause sõna
5.	1. lause sõna	2. lause sõna
6.	1. lause sõna	2. lause sõna

D. Loe küsimused. Vasta. Kirjuta vastus.

1. Kus nägid lapsed kaski?

.....

• Keda on nimetatud sõnaga *nad*?

• Mida on nimetatud sõnaga *seal*?

2. Mille poolest kased erinesid?

- Mis sõnadega on teises lauses nimetatud noort kaske?

.....

3. Mis olid osaliselt kollased?

- Mida on nimetatud sõnaga *need*?

4. Millel olid ainult rohelised lehed?

.....

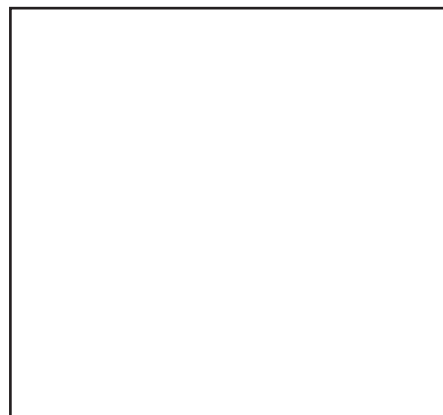
- Mis sõna on kasutatud *nägi* asemel?

5. Kust leidsid lapsed pohli?

- Mis sõnadega on nimetatud punaseid pohli teises lauses?

.....

6. Mille nimetus on *puravik*?

- Joonista puravik.

- Mis otsuse lapsed tegid?

.....

E. Loe veel kord lausepaare.

Teises lauses on sõna või sõnu asendatud.

- Mis sõnadega on asendatud mõnda esimese lause sõna või sõnu?

Jooni need sõnad esimeses ja teises lauses.

Näiteks:

1. lause: Eero ja Maret – nad, metsa – seal

- Mis tegevust lauses kirjeldatakse sõnadega

nägid, uuris, vaatas, märkas, leidsid?

- Mis aasta-ajal lapsed metsa läksid?
- Mis sul aitas aasta-aega määrata?

6. A. Loe laused.

B. Järjesta laused. Kirjuta järjekorra number lause ette.

- ☐ Poiss märkas, et osa kõrge kase lehti ei ole enam rohelised.
- ☐ Tüdruk nägi väikese kase küljes ainult rohelist lehti.
- ☐ Õde ja vend jalutasid metsas ning märkasid seal kahte kaske.

- ☐ Kaskede juures avastasid lapsed juba valminud pohli.
- ☐ Eero ja Maret leidsid puude alt veel seeni ja otsustasid neid koos marjadega korjata.
- ☐ Laste märgatud kased olid eri pikkusega.

C. Kirjuta laused õiges järjekorras vihikusse.

D. Leia enda kirjutatud lausetes sõnad **leidsid, märgatud, kõrge, tüdruk**. Jooni need.

- Leia samad sõnad trükitud lausetes. Jooni need.
- Kas sa kirjutasid need sõnad õigesti? Kontrolli!

7. A. Loe näidis.

Ühes peres elavad lapsed Leho ja Lii.

- Lehol on õde Lii.
- Leho on Lii vend.
- Lii vend on Leho.
- Lii on Leho õde.

B. Loe laused. Lõpeta laused näidise järgi.

Ühes peres elavad lapsed **Paavo**, **Andrus** ja **Miia**.

- Miial on
- Paavo ja Andrus on Miia
- Miia on Paavo ja Andrus.
- õde.

8. A. Loe lause.

B. Moodusta selle lause põhjal erinevaid lauseid. Kirjuta.

Muril sündis kolm poega ehk kutsikat.

- Muril on
- Muri on
- Kolm
- Kolmel

9. A. Vaata pilti. Nimeta ja osuta.

- Kes on kelle lapsed?
- Kes on kelle vanemad?
- Kes on kelle isa (ema)?
- Kes on kelle naine (mees)?

B. Loe lause. Lõpeta selle lause abil teised laused.

Ühes peres elavad isa Märt, tema vanemad
Aadu ja Malle, isa abikaasa Leila ja kaks last.

- Vanaisa on Mallele ja isale
- Malle on *isa* ning *vanaisa*
- Vana-vanematel on peres üks ja
kaks
- Märt on laste ning Malle ja poeg.
- Lastel on *isa* ja ning
ja

D. Peres elavaid inimesi nimetatakse mõnikord eri sõnadega.

Loe nimetused. Leia harjutuse B-osast nimi. Kirjuta.

- Kes neist on nii vanaisa kui ka isa?
- Kes neist on nii vanaema kui ka ema?
- Kes neist on nii abikaasa kui ka ema?
- Kes neist on nii abikaasa kui ka isa?
- Kes neist on nii abikaasa kui ka vanaema?
- Kes neist on nii abikaasa kui ka vanaisa?
- Kes neist on nii isa kui ka poeg?

SÕNAJÄRG LAUSES

1. A. Loe laused. Mis sõnad on joontega ühendatud?

Jänku jooksis aasale. Seal (aasal)
ta (jännes) näksis rohtu.

B. Vasta küsimustele. Kirjuta.

- Mis sõna on esimese lause lõpus?
- Mis sõna on teise lause lõpus?
- Mida uut said teada teisest lausest?

Pane tähele!

Olulist teavet leiame tavaliselt teise lause lõpust.

Näiteks: ... *näksis rohtu.*

C. Loe küsimused ja vastused.

1. Mida jänku aasal näksis?

Aasal näksis jänku rohtu.

Rohtu.

2. Kus jänku rohtu näksis?

Jänku näksis rohtu aasal.

Aasal.

Jäta meelde!

(Suuliseks selgitamiseks õpilastele.)

1. Küsimusele vastuse oluline sõna on harilikult lause lõpus.

küsimus

vastus

1. *Mida? – rohtu.*

2. *Kus? – aasal.*

2. Järgmises lauses me tavaliselt ei korda eelmise lause sõnu.

Näiteks:

Ma elan suures majas. Seal on kaksteist korterit.

2. A. Loe laused.

B. Vali sobivam teine lause.

Märgi sobivam teine lause ristiga.

C. Kirjuta sobiv lausepaar.

1. Kass tuli tuppa.

- ☐ Kass hüppas toas voodile.
- ☐ Seal hüppas ta voodile.

Kass tuli tuppa. Seal

2. Ema viis õue kondi.

- ☐ Seda hakkas koer seal nuusutama.
- ☐ Õues hakkas koer konti nuusutama.

.....

.....

3. Poisid mängisid jalgpalli.

- ☐ Poisid mängisid palli staadionil.
- ☐ Seda mängu armastavad ka paljud tüdrukud.

.....

.....

4. Mart kuulas õpetaja küsimust.

- ☐ Mart hakkas vastust otsima raamatust.
- ☐ Sellele hakkas Mart raamatust vastust otsima.

.....

.....

3. A. Loe lause.

Jaak pani raamatu riiulile.

B. Loe küsimused ja vastused.

	küsimused	võimalikud vastused
1.	<u>Kes</u> pani raamatu riiulile?	• Riiulile pani raamatu Jaak. • Jaak.
2.	<u>Kuhu</u> pani Jaak raamatu?	• Raamatu pani Jaak riiulile. • Pani riiulile. • Riiulile.
3.	<u>Mille</u> pani Jaak riiulile?	• Riiulile pani Jaak raamatu. • Raamatu.
4.	<u>Mida</u> Jaak <u>tegi</u> ?	• Jaak pani raamatu riiulile. • Pani raamatu riiulile.

C. Loe pika vastuse laused.

Leia ja loe sõnad iga rea alguses

(Jaak, pani, raamatu, riiulile).

Mitmendad sõnad lausetes need on? Kirjuta number.

<i>Jaak</i>	1. lauses	4.	2. lauses	3.	3. lauses	3.	4. lauses	
<i>pani</i>	1. lauses		2. lauses		3. lauses		4. lauses	
<i>raamatu</i>	1. lauses		2. lauses		3. lauses		4. lauses	
<i>riiulile</i>	1. lauses		2. lauses		3. lauses		4. lauses	

D. Loe vastused ja küsimused tabelist.

- Mis sõnad puuduvad küsimustes? Kirjuta need sõnad.

1. lause: 3. lause:

2. lause: 4. lause:

E. Kirjuta küsimustele lühikesed vastused.

1. küsimus:

2. küsimus:

3. küsimus:

4. küsimus:

Pane tähele!

Küsimusele saab vastata kahte moodi.

1. **Vastame pika lausega**. Siis kasutame küsimuse sõnu.
2. **Vastame lühidalt**. Siis kasutame ühte sõna
(mõnikord 2–3 sõna).

Lühi-vastuseid me kasutame suulises vestluses.

Sõnajärg vastuses sõltub küsimusest.

4. A. Loe küsimused. Leia küsimusele sobiv vastus kastist.

B. Leia samad sõnad küsimuses ja vastuses. Jooni. Kirjuta.

1. **Kes** läksid palli mängima?

läksid, palli, mängima.

- **Mida** läksid lapsed **tegema**?

.....

1.

- Lapsed läksid **palli**
mängima.
- Palli mängima
läksid **lapsed**.

2. Mida tegid röövlid?

.....

- Kes tulid Rebase-Reinule kallale?

.....

- Kellele tulid röövlid kallale?

.....

2.

- Rebase-Reinule tulid kallale röövlid.
- Röövlid tulid kallale Rebase-Reinule.
- Röövlid tulid Rebase-Reinule kallale.

3. Millal läksid röövlid koopasse puhkama?

.....

- Kuhu läksid röövlid puhkama?

.....

- Milleks läksid röövlid õhtul koopasse?

.....

3.

- Röövlid läksid õhtul koopasse puhkama.
- Koopasse puhkama läksid röövlid õhtul.
- Puhkama läksid röövlid koopasse.

C. Loe veel kord küsimused ja vastused.

Vasta küsimustele lühidalt. Kirjuta lühikesed vastused.

1. *Lapsed*.

2.

3.

5. A. Loe lause. Loe küsimus.

B. Vasta küsimusele pika lausega.

1. *Mardi-päeval sooviti pere-rahvale vilja-õnne.*

- Millal sooviti pere-rahvale vilja-õnne?
- Kellele sooviti mardi-päeval vilja-õnne?

2. *Epp müüs turul Aadule magusaid õunu.*

- Kellelt (kelle käest?) ostis Aadu magusaid õunu?
- Kus ostis Aadu magusaid õunu?

3. *Sügisel tegi siil kännu alla samblast aseme.*

- Millal tegi siil kännu alla aseme?
- Millest tegi siil kännu alla aseme?
- Kuhu tegi siil sügisel samblast aseme?

4. *Enne jõulu-õhtut valmistab ema köögis perele jõulu-toitu.*

- Millal valmistab ema perele jõulu-toitu?
- Kus valmistab ema perele jõulu-toitu?
- Kellele valmistab ema köögis jõulu-toitu.

C. Loe küsimused. Vasta lühidalt. Kirjuta.

1. Kellest sõltus karjaõnn?

- Jooni karjaõnne toovate loomade nimetused:

lehmad, koerad, lambad, kassid

2. Kes müüs turul õunu?

3. Kes ostis õunu?

4. Mida teeb siil talvel?

5. Millal on jõuluõhtu?

D. Loe veel kord küsimused.

Vasta kõigile küsimustele lühidalt.

6. A. Loe laused.

B. Loe küsisõnad. Moodusta küsimused.

C. Kirjuta küsilaused.

1

2

3

1. Talunik kostitab jõulude ajal laudas oma loomi.

1 **Millal**?

2 **Kus**?

3 **Keda**?

3

2

1

2. Vares pistis hommikul noka kuuse-okste vahelt välja.

☐ 1 **Kust** ?

☐ **Mille** ?

☐ **Millal** ?

1

3

2

3. Piparkoogi lõhn liikus koos suitsuga korstnast kuuskedeni.

☐ **Mis** ?

☐ **Milleni** ?

☐ **Millega koos** ?

B. Vasta suuliselt.

- Selgita tegevust kostitab.
- Mida vares võis kuuse otsas öösel teha?
- Kuidas võis piparkoogi lõhn sattuda korstnasse?

C. Loe oma küsimused. Vasta neile lühidalt.

D. Vasta küsimustele pika lausega.

7. A. Loe laused. Loe küsimused.

B. Märki iga lause kohta sobivad küsimused ☐ + ,
sobimatud küsimused ☐ - .

1. Jänes kardab paksus metsas tigatedat hunti.

- Kes kardab metsas jänest? ☐
- Missuguses metsas elavad jänes ja hunt? ☐

2. Talvel on jänesel valged püksid jalas.

- Millest saab jänes endale teha valged püksid? ☐
- Mis värvi on jänese karv talvel? ☐

3. Talvel kaevub jänes valgesse lumehange.

- Kus peidab jänes ennast talvel? ☐
- Kes kaevab talvel jänesele augu maa sisse? ☐

8. Mart räägib kellelegi Mati sallist.

1. Mati sall on pruun.

2. Matil on pruun sall.

3. Pruuni salliga Mati
uisutab.

... Mis on Matil?

1. Sall on missugune?

... Mis sõnadega
iseloomustatakse Matit?

A. Loe laused 1. kastist.

- Mida rõhutab Mart Mati sallist rääkides
1. lauses?, 2. lauses?, 3. lauses?

B. Loe küsimused 2. kastist.

- Vasta igale küsimusele sobiva lausega.
- Märki küsimuse ette sobiva lause number.

9. A. Loe laused.

Moodusta eelmise harjutuse näite järgi igast lausest veel kaks lauset. Kirjuta.

1. Arvuti kaas on tume.

- Arvutil on
- Tumeda on laual.

2. Õpetaja kleit on lilleline.

-
- kuulab õpilasi.

3. Muri kõrvad on karvased.

-
- uriseb.

4. Hobuse lakk on tume-punane.

-
- sööb heina.

B. Loe laused. Moodusta sõnaühendid. Kirjuta.

1. Hein on kuiv. *Kuiv hein.*
2. Arvuti on uus.
3. Õpetaja on noor.
4. Muri on kuri.
5. Laud on madal.

KUIDAS PIKKA LAUSET LÜHENDADA?

Pikas lauses öeldust on sageli raske aru saada.

Pikast lausest saame teha mitu lühikest lauset.

1. A. Loe lausete kaupa. Korda igat lauset.

B. Jaota lause kaheks lühemaks lauseks. Kirjuta.

1. Usin töömees siil valmistab endale talveks sooja pesa.

- *Siil valmistab endale talveks (mille?)* .

-
- *Ta on (missugune?)*

2. Siil kannab kännu alla kuivanud puulehti.

- *Siil kannab (mida?)*

- *Ta kannab neid (kuhu?)*

.

3. Enne talve tulekut poeb siil oma sooja pessa.

- *Siil poeb (kuhu?)*

- *Ta poeb sinna (millal?)*

4. Lume all pesas magab siil kogu talve.

- *Siil magab (kui kaua?)*

- *Ta magab (kus?)*

B. Loe pikk lause ja enda lõpetatud laused.

- Kas kõik pika lause sõnad on sinu lausetes kasutatud?

C. Leia pikkades lausetes järgmised sõnad:

- täishäälikuühendis on ülipikk häälik (2 sõna),
- veahtlikus kohas on „siniste“ häälikute ühend (4 sõna),
- veahtlikus kohas on pikk täishäälik (1 sõna),
- veahtlikus kohas on pikk suluta kaashäälik (2 sõna).

2. A. Loe laused.

Koosta igast pikast lausest neli lühikest lauset.

*Siiri käib tihti kodu lähedal poes maitsevaid
saiakesi ostmas.*

1. Siiri poes.
2. See on
3. Ta ostab sealt
4. Need on

Õhtul enne jõule andis Jõuluvana päkapikule
komme ja käskis need viia ülemise korruse
lastele .

1. Jõuluvana andis
2. See toimus (millal?)
3. Jõuluvana käskis lastele.
4. Need elasid

3. A. Loe lausete kaupa. Korda lauset.

B. Jaota pikk lause kaheks. Kirjuta vihikusse kaks lauset.

C. Loe lühemad laused.

Jaota need veel kaheks lühemaks lauseks. Kirjuta.

1. Mari korjas maja taga aias punaseid sõstraid.

1) *Mari korjas punaseid sõstraid.*

- Mari korjas sõstraid. Sõstrad (Need) olid punased.

2) *Sõstrad kasvasid aias maja taga.*

- Sõstrad kasvasid aias. Aed (See) oli

2. Detsembris tõi isa metsast perele jõuludeks kuuse.

1)

•

2)

•

D. Sa jaotasid pika lause kaheks ja neljaks lühikeseks lauseks.

- Mis sõnu sa oma lausetes kordasid? Jooni need.
- Mis sõnu sa asendasid? Tee täpp sõna kohale.

KUIDAS MOODUSTADA PIKKA LAUSET?

Mitmest lühikesest lausest võib moodustada pika lause.

1. Loe lühikesed laused sündmusest.

Sündmus: **Taavi nägi rebast.**

Laused:

1. Taavi oli metsas.
2. Taavi nägi rebast.

3. Rebane oli põõsaste vahel.
4. Rebane oli punase karvaga ja väike.
5. See oli pärast lõunat.

Pane tähele!

Lühikeste lausetega antakse edasi teavet

- sündmuse **kohast**,
- rebase **asukohast**,
- tegevuse **ajast**,
- rebase **tunnustest**.

1. Sündmuse **koht**. *Mets.*

Taavi nägi metsas rebast.

2. Rebase **asukoht**. *Põõsaste vahel.*

Taavi nägi rebast metsas põõsaste vahel.

3. Sündmuse **aeg**. *Pärast lõunat.*

Taavi nägi rebast metsas põõsaste vahel pärast lõunat.

4. Rebase **tunnused**. Väike ja punase karvaga.

Taavi nägi pärast lõunat metsas põõsaste vahel punase karvaga väikest rebast.

Teeme kokkuvõtte!

(Suuliseks selgitamiseks õpilastele.)

Mitmest lühikesest lausest moodustasime pika lause.

Selleks **lisasime** lühikesele lausele mitu **uut teavet**.

Pikk lause sisaldab teavet asukoha, aja, tunnuste kohta.

2. A. Loe lühikesed laused. Loe pikk lause.

1. Rändlinnud lendavad lõuna-maale.
2. Nad lendavad sinna sügisel.
3. Nad lendavad suurtes parvedes.

Rändlinnud lendavad sügisel lõunamaale suurtes parvedes.

B. Leia lühikestes ja pikas lauses korduvad, sama tähendusega sõnad.

Kirjuta.

Kuidas ma moodustan pikka lauset?

Selleks:

1. Jätan lühikestest lausetest ära korduvad, sama tähendusega sõnad.
2. Kasutan pikka lausesse sobivaid sõnavorme ja sobivat sõnade järjestust.

Näiteks:

1. *Kaler kirjutas harjutust.*
2. *Ta kirjutas selle vihikusse.*
Kaler kirjutas harjutuse vihikusse.

2. A. Loe lausepaarid.

Jooni korduvad, sama tähendusega sõnad.

B. Koosta lühikestest lausetest üks pikk lause.

C. Kirjuta pikad laused vihikusse.

Kasuta „Tarkvara mapist“ juhendit 12.

1. Ühele tüdrukule meeldis õpilasi kiusata. Ta kiusas endast nooremaid.

Ühele tüdrukule nooremaid õpilasi.

2. Vend sai palka. Ta sai seda töö eest.

3. Ränd-linnud lendavad Eestisse suveks. Nad tulevad lõunamaalt.

4. Pall on kollane. Ats veeretas palli kapi alla.

5. Merle on sõbralik. Ta abistab tihti kaaslasid.

AJALINE JÄRGNEVUS LAUSETES

1. Kirjuta nädalapäevade nimetused järjekorras.

esmaspäev,

.....

.....

2. Kirjuta kuude nimetused järjekorras.

Alusta praegusest kuust.

.....

.....

.....

.....

3. Kirjuta aasta-aegade nimetused järjekorras.

Alusta praegusest aasta-ajast.

.....

.....

.....

4. Loe laused. Täida lüngad.

Kasuta nädalapäevade, kuude ja aasta-aegade nimetusi.

1. Kersti käis laupäeval saunas.

- Eelmine päev oli
- Järgmine päev oli
- Üle-eelmine päev oli

2. Täna on

Homme on Eile oli

3. Täna ei ole laupäev.

Eile ei saanud olla

Homme ei ole

4. Kooli alguse kuu ei ole juuni.

Seega ei saa teine koolikuu olla

5. Enne talve on (mis aasta-aeg?)

Pärast talve tuleb

Kohe pärast talve ei ole veel

5. A. Loe laused. Mitmest tegevusest lausetes räägitakse?

- ☐ *Mart riisus õues lehti.*
- ☐ *Mart viis lehed käruga õuest ära.*
- ☐ *Mart pani lehed kärule.*

B. Mida Mart tegi? Järjesta õigesti.

Kirjuta järjekorranumber lause ette.

6. A. Loe mõlemad laused. Vasta küsimustele.

1. **Pärast** lehtede riisumist pani Mart need kärule.
2. **Enne** lehtede kärule panemist riisus Mart need kokku.
 - Mis oli esimene tegevus? Mis oli teine tegevus?

B. Lõpeta laused.

Enne —————
Kõigepealt — *Mart*

Pärast —————
Siis — *Mart*

Teeme kokkuvõtte!

(Suuliseks selgitamiseks õpilastele.)

Sa loed või kuulad lauset. Lauset on vaja mõista. On vaja aru saada:

- Mida tehti **enne** (varem)?
- Mida tehti **pärast** (hiljem)?
- Mida tehti **samal ajal**.

Mõnikord räägime lause alguses teisest (järgnevast) tegevusest enne esimest tegevust.

Näiteks.

Enne kärule panemist riisus Mart lehed kokku.

2. tegevus

1. tegevus

7. A. Loe laused.

B. Mis toimus enne, mis pärast? Kirjuta.

1. Enne supi keetmist kooris Mari kartuleid.

enne: Mari

pärast:

2. Pärast kartulite koorimist pani Mari supi keema.

enne:

pärast:

3. Mari kooris kartuleid enne supi keetmist.

enne:

pärast:

4. Pärast supi keetmist tõstis Mari selle kaussi.

enne:

pärast:

8. A. Loe laused.

B. Mis järjekorras Mari midagi tegi? Järjesta õigesti.

Kirjuta.

1. Mari lahendas ülesande pärast selle analüüsimist.

1. *analüüsis ülesannet*

2.

2. Mari häälis sõna enne kirjutamist.

1.

2.

3. Enne teksti jutustamist luges Mari seda kaks korda.

1.

2.

4. Mari tõstis käe õpetaja küsimusele vastamiseks.

1.

2.

5. Pärast käte pesemist läks Mari sööma.

1.

2.

6. Mari kooris kartulid ja pesi siis käed.

1.

2.

C. Mõnes lauses on toiminguid kirjeldatud nende sooritamise järjekorras.

Kirjuta nende lausete järjekorranumbrid.

9. A. Loe lausepaarid.

B. Leia igast lausepaarist 1. ja 2. sündmus.

Märgi järjekorranumber lause lõppu.

1. Kevin sõi hallitama läinud toitu. ☐

Ta kõht hakkas valutama. ☐

2. Meelis tuli koolist koju. ☐

Kodus hakkas Meelise kõht valutama. ☐

3. Marge ei määranud enne kirjutamist häälikute järge sõnas. ☐

Ta kirjutas *türduk*. ☐

4. Kaisa märkas ülesandes sõnu *kolme võrra vähem*. ☐

Tekstile mõtlemata valis ta lahendamis-tehte. ☐

5. Õpilased lugesid tekste. ☐

Seejärel hakkasid nad kirjutama. ☐

C. Mis lausepaarides räägitakse teise sündmuse põhjustest?

Ringita nende lausepaaride numbrid.

D. Märgi sõnades pikad täishäälikud. (5 sõna).

10. A. Loe lausepaarid.

1. Ühel riiulil on 6 raamatut.

Seda on kolme võrra vähem kui teisel riiulil.

2. Ühel riiulil on 6 raamatut.

Teisel riiulil on kolme võrra vähem raamatuid.

B. Loe küsimus. Märki õige vastus.

1. Mis ülesandes on vaja valida lahutamistehe?

1. ülesandes, 2. ülesandes

2. Mis ülesandes on vaja valida liitmistehe?

1. ülesandes, 2. ülesandes

3. Mitu raamatut on teisel riiulil?

1. ülesandes – raamatut. 2. ülesandes – raamatut.

C. Jätka sarnast tööd koos õpetajaga matemaatika tundides.

11. A. Loe laused.

B. Leia tegevuse õige järjestusega laused. Märki ☐.

C. Leia tegevuse vale järjestusega laused. Märki ☐.

1. Pärast tekstülesande lahendamist Mikk luges ja analüüsis ülesande tekste. ☐
2. Mikk kirjutas lause enne selle lugemist ja analüüsimist. ☐
3. Pärast teksti esmast lugemist harjutas Mikk selle analüüsimist. ☐
4. Tähtede kirjutamiseks sõnas õiges järjekorras on Miku arvates vaja võrdlevat hääldamist. ☐

12. Tuleta meelde „sammukesed“. Vajaduse korral kasuta „Tarkvara mappi“.

A. Sul on vaja kirjutada laused õpetaja etteütlemise järgi.

- Mis „sammukesi“ on sul vaja teha enne kirjutamist?
- Mis „sammukesi“ on sul vaja teha kirjutamise ajal?
- Mis „sammukesi“ on sul vaja teha pärast kirjutamist?

B. Sa kirjutad lauseid tööraamatust vihikusse.

- Mis „sammukesi“ sul nüüd on vaja teha enne kirjutamist?
- Mis „sammukesi“ on sul vaja teha kirjutamise ajal?
- Mis „sammukesi“ on sul vaja teha pärast kirjutamist?

